

NUKLEOZID 5'-FOSZFODIKLORIDÁTOK SZINTETIKUS ALKALMAZÁSA
pppA2'p5'A2'p5'A SZINTÉZISE

doktori értekezés

LUDWIG JÁNOS

Szeged

1984

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

B 2353

Értekezésemet az MTA Szegedi Biológiai Központjának
Biofizikai Intézetében készítettem.

Köszönetet mondok Dr. Tomasz Jenő tudományos főmunka-
társnak, akinek szakmai irányítása jelentős segítséget
jelentett a munkám során felmerülő problémák megoldásá-
ban.

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
1. Bevezetés, célkitűzés	1
2. Nukleozid 5'-trifoszfátok szintézis problémáinak áttekintése	5
2.1. Anioncsere módszer	6
2.2. Imidoil-foszfát módszer	7
2.3. Foszfamidát módszer	9
2.3.1. Nukleozid 5'-foszfamidátok	9
2.3.2. Nukleozid 5'-foszfomorfolidátok	10
2.3.3. Nukleozid 5'-foszfoimidazolidátok	14
2.4. Tioészteres eljárás	15
3. pppA2'p5'A2'p5'A / <u>1</u> / szintézismódszereinek áttekintése	17
4. A Yoshikawa foszforilezés. Nukleozid 5'-foszfodikloridátok szintetikus alkalmazásai	27
5. A Yoshikawa foszforilezés szelektivitásának vizsgálata	31
5.1. Bevezetés	31
5.2. A foszforilezés szelektivitásának vizsgálata a 3' és 5'-foszfodiamidátok kromatográfiás elválasztásával. 5-Alkil és 5-Fluoro-2'-dezoxiuridin 5'-foszfátok szintézise	32
5.3. Az eredmények alkalmazása	37
6. Nukleozid 5'-trifoszfátok nukleozid 5'-foszfodikloridát intermedieren keresztül történő szintézise	38
6.1. Bevezetés	38

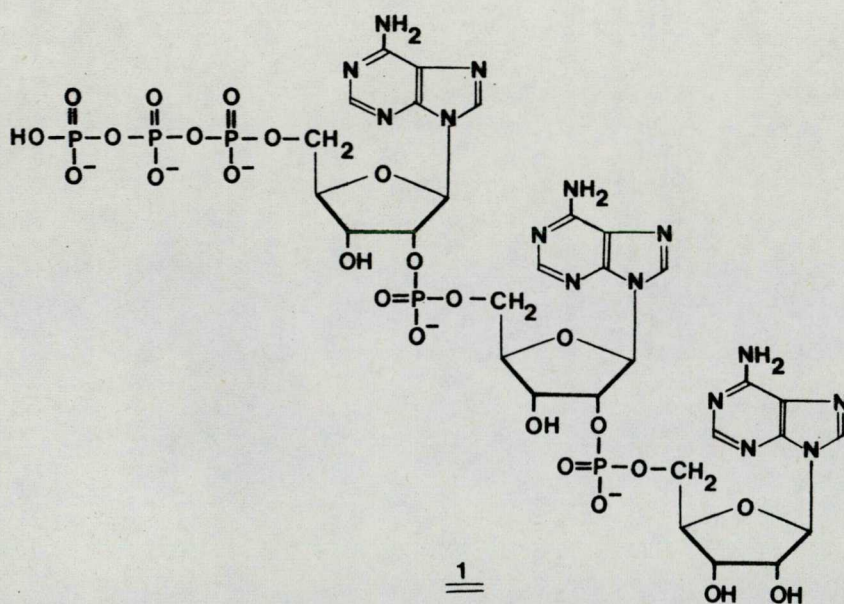

6.2. Adenozin 5'-trifoszfát / <u>62a</u> /; 2'-dezoxiadenozin 5'-trifoszfát és 3'-dezoxiadenozin 5'-trifoszfát / <u>62c</u> / szintézise	39
6.3. A reakció mechanizmusának vizsgálata	43
6.4. Alkalmazási lehetőségek	46
7. pppA2'p5'A2'p5'A / <u>1</u> / szintézise	49
7.1. Bevezetés, szintézisterv	49
7.2. Védett monomerek előállítása	51
7.3. A/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ / <u>78c</u> / szintézise	53
7.4. A/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ / <u>78c</u> / foszforilezésének vizsgálata	58
7.4.1. pA/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ szintézise	58
7.4.2. pppA/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ / <u>80b</u> / és pppA2'p5'A2'p5'A / <u>1</u> / szintézise	61
7.4.2.1. Az eljárás értékelése	65
8. Az eredmények összefoglalása	66
9. Kísérleti rész	68

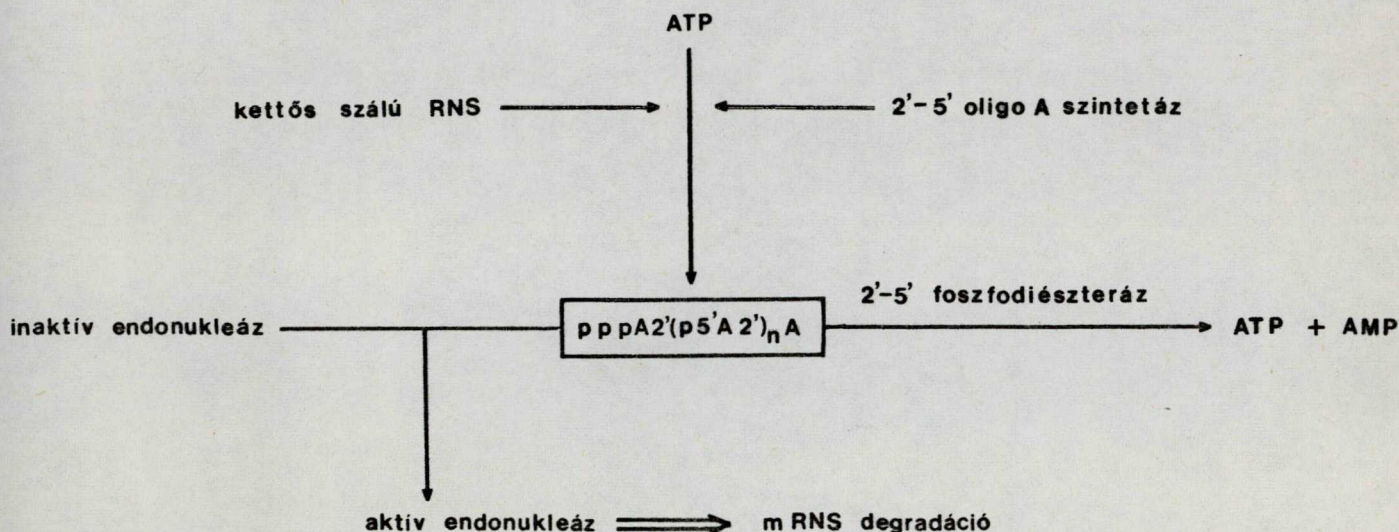
1. BEVEZETÉS, CÉLKITÜZÉS

Az utóbbi évek interferon hatásmechanizmusra vonatkozó kutatásai a természetben eddig egyedül álló, 2'-5' internukleotid kötést tartalmazó oligoriboadenilátok felfedezéséhez vezettek.¹ Egy az interferon által indukált 2'-5' oligo A szintetáz [ATP : (2'-5') OLIGO(A)-adenilil transzferáz EC 2.7.7.19] enzim kettős szálu RNS-vel való aktiválás hatására ATP-ből 2'-5'-internukleotid kötést és a molekula 5' végén trifoszfát csoportot tartalmazó oligoriboadenilátokat készít, amelyek fő komponense az 5'-O-trifoszforil-adenilil-[2'-5']-adenilil-[2'-5']-adenozin 1, és természetes funkciójuk egy látens endonukleáz [RNázL] aktiválása - és így a mRNS degradációján keresztül a protein bioszintézis gátlása.¹

A transláció 2'-5' oligo A rendszer általi szabályozását vázlatosan az alábbi séma foglalja össze:^{2,3,4,5}

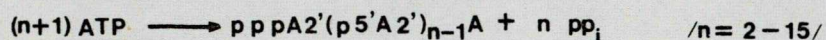
1 szerepe e séma szerint az interferon antivirális hatásának kifejezésében abban áll, hogy az interferon kezelés hatására megnövekedett 2'-5' oligo A szintetáz szint és a vírus replikációja során keletkező kettős szálú RNS hatására 1 és magasabb tagszámú homológjai képződnek, ami a latens endonukleáz aktiválásához és preferáltan a virális mRNS-ek degradálásához vezet. E regulációs rendszert a 2'-5' oligoadenilátokat lebontó 2'-5' foszfodiészteráz enzim teszi teljessé. Így állandó képződés hiányában 1 vegyület sejten belüli élettartama rövid $t_{1/2} \sim 50$ perc/.

Kémiai^{37,38,39,40} vagy enzimátikus⁶ eljárásokkal szintetizált 1 in vitro fehérje szintetizáló rendszerekben a protein bioszintézis gátlását okozza $ID_{50} = 10^{-8}$ M/;

megfelelő bejuttatási technikák alkalmazásával in vivo, intakt sejtekben szintén 1 antivirális, illetve protein szintézis gátló hatását észlelték^{9,15}.

1 vegyület enzimátikus szintézise során a 2'-5' oligo A szintetáz kettős szálú RNS-hez való erős kötődését felhasználva poli I-poli C-vel derivatizált cellulóz oszlopon immobilizált szintetáz segítségével végzik az ATP polimerizálását.

Kémiai szintézissel lehetőség nyílik 1 5'-trifoszfát csoportot nem tartalmazó un. "core" származékainak⁷, valamint a ribózon, az adenin bázison, az internukleotid foszfátcsoporton, illetve az 5'-terminális trifoszfát csoporton módosított származékainak szintézisére is⁸.

Az elkészített nagyszámu analóg vegyület lehetővé tette a 2'-5' oligo A regulációs rendszerben szereplő enzimek szubsztrát specifitásának felderítését.

Antivirális kemoterápiaként is felhasználható 1 analóg előállításának érdekében végzett szintetikus munka elsősorban két probléma megoldását célozza:

- 1./ A 2'-5' foszfodieszterázzal szemben megnövelt stabilitásu és
- 2./ megnövelt lipofilitásu - analógok szintézisét.

Csoportunk a Szegedi Biológiai Központ - Biofizikai Intézetében 1980 óta foglalkozik 2'-5' oligoadenilátok szintézisével és biológiai tesztelésével. E kutatási területhez csatlakozva - munkám célja elsődlegesen 1 természetes vegyület egyszerű szintézisének kidolgozása volt. A molekula 5'-trifoszfát csoportjának kiépítésére, egy a csoportunkban korábban, nukleozid 5'-trifoszfátok szintézisére kidolgozott eljárás alkalmazását kíséreltem meg, amely a monomerekkel nyert eredmények ismeretében 1 vegyület új analógjainak szintézisét is lehetővé teszi.

A dolgozat általános részében nukleozid 5'-trifoszfátok szintézisének a jelenlegi preparatív gyakorlatban elterjedten használt módszereit tekintem át, kiemelve azon eljárásokat amelyek triribonukleozid difoszfátok 5'-trifoszfátjainak szintézisére is kiterjeszthetők. A 3. fejezetben 1 vegyület előállítására az irodalomban leírt eljárásokat ismertetem. Kiemelten foglalkozom továbbá a nem védett nukleozidok 5'-OH csoportjának szelektív foszforilezésére alkalmas Yoshikawa módszerrel, mivel az e dolgozatban leírt szintézisek főleg erre az eljárásra épülnek.

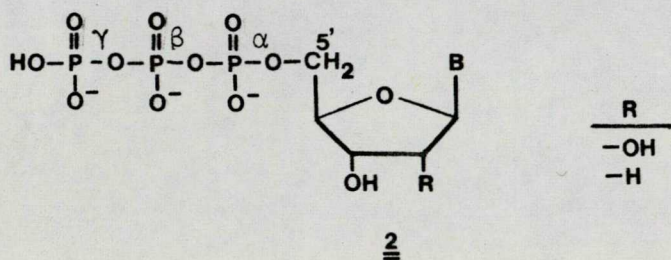

2 Nukleozid 5'-trifoszfátok szintézis problémáinak áttekintése

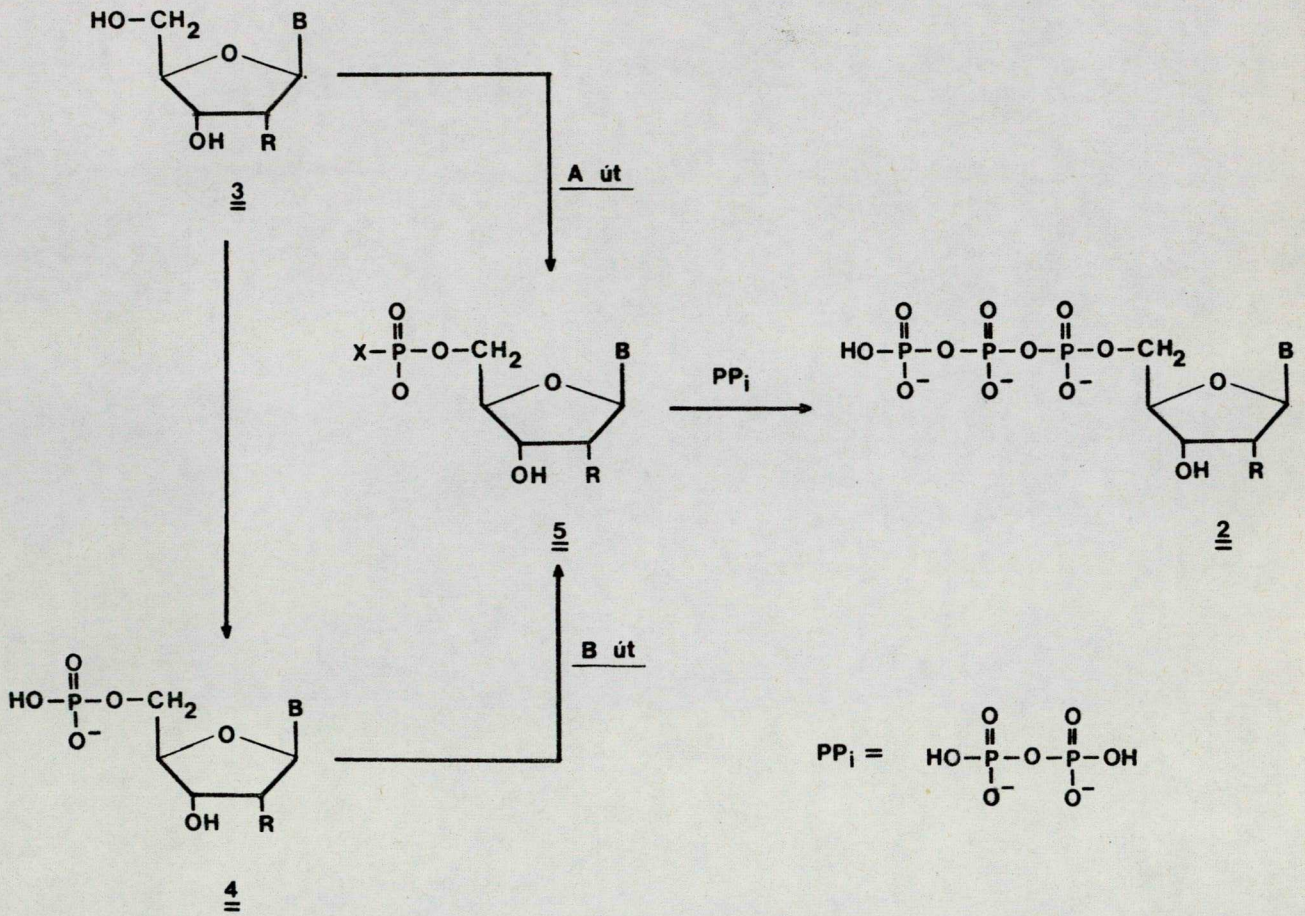
Nukleozidból kiinduló nukleozid 5'-trifoszfát /2/ szintézis két egymást követő foszforilezési lépés megvalósítását igényli:

- 1./ A $P^{\alpha}-O-C^{5'}$ észter kötés kialakítását
- 2./ A $P^{\alpha}-O-P^{\beta}$ anhidrid kötés kialakítását

A második lépés során a $P^{\alpha}-O-P^{\beta}$ kötés létrehozása egy aktivált nukleotid származék /5/ és anorganikus pirofoszfát közötti reakcióban történik. - A $P^{\alpha}-O-C^{5'}$ kötés kialakítására használt foszforilező ágenstől függően az első lépés vagy egy nukleozid 5'-foszfát /4/ szintézise, amelynek utólagos aktiválásával történik a pirofoszfát általi nukleofil támadásra alkalmas P-X kötés létrehozása /B ut/ - vagy a foszforilező ágens megfelelő megválasztásával 5 aktivált származék egy lépéses szintézisét végzik el /A ut/.

Az alábbiakban 2 szintézisére alkalmazott eljárásokat 5 aktivált származék típusai szerint csoportosítva tekintem át.

2.1 Anioncsere módszer [X = (PhO)₂P(O)O⁻]

Az eljárás alapjául az a tény szolgál, hogy pirofoszforsav származékokon történő nukleofil szubsztitúció során a nukleofil ágens azon a foszforatomon támad, amelyről a reakció során az erősebb savnak megfelelő anion távozik.¹⁶

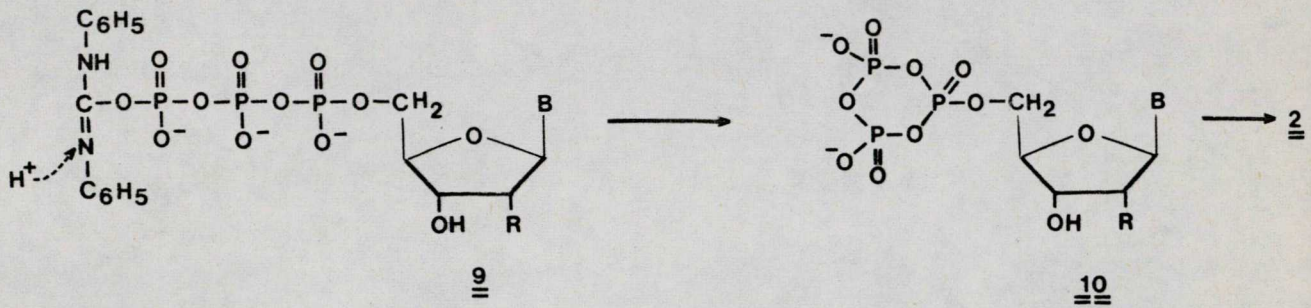

erélyes foszforilező szerek, amelyek 4-vel szimmetrikus pirofoszforsav diésztert /8/, illetve egyéb nukleofil ágenssel a megfelelő aszimmetrikus nukleotid anhidridet adják. Mivel e reakcióban 8 képződésének visszaszorítása a pirofoszfátot - amely szintén aktiválódik DCC hatására - nagy feleslegben kell alkalmazni, a termékelegyek jelentős mennyiségű anorganikus polifoszfátot tartalmaznak, ami 2 izolálását nehézkessé teszi, ezért jelenleg 7 imidoilfoszfát elsősorban a foszfamidátos nukleotid anhidrid szintézis kiindulási anyagául szolgáló nukleozid 5'-foszfamidátok szintézisére szolgál /2.3.2. fejezet/.

Elméletileg érdekes a Smith és Khorana által megvalósított nukleozid 5'-trifoszfát szintézis.¹⁸ E módszer szerint nukleozid 5'-foszfátot piridinben ortofoszforsav és DCC nagy feleslegével reagáltatva tributilamin jelenlétében nukleozid 5'-difoszfát és kevés nukleozid 5'-polifoszfát mellett főtermékként 2 képződött. 2 képződését mint a reakció főirányát úgy értelmezték, hogy 4-ből, a difoszfát és a trifoszfát egymást követő képződése után, a 2-ből keletkező γ -imidoil foszfát /9/ gyűrűzárással ciklikus trimetafoszfátot ad /10/, amely az alkalmazott körülmények között nem reagál tovább, a reakcióelegy feldolgozása során pedig a lineáris trifoszforsav észterré /2/ hidrolizál.

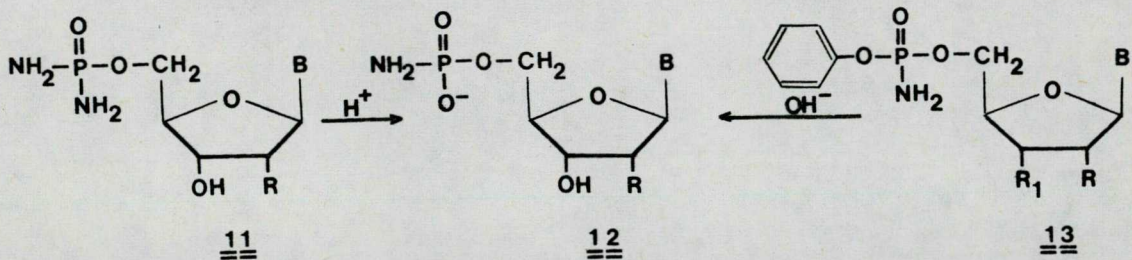

10 vegyület nukleozid 5'-trifoszfátból DCC-vel történő intramolekuláris ciklizással történő kialakítása is elvégezhető⁵⁹. Szerkezetét ³¹P NMR spektrumának felvételével igazolták.

2.3 Foszfamidát módszer [X = R₂NH⁺]

A nukleozid 5'-foszfamidátok képviselik a nukleotid anhidridek szintézisére legáltalánosabban használt aktivált nukleotid származékokat. Mind A, mind B uton történő szintézisükre számos módszert dolgoztak ki. 2 szintézisre elsősorban az ammóniából /2.3.1 fejezet/, morfolinból /2.3.2. fejezet/, imidazolból /2.3.3 fejezet/ levezethető származékaik használatosak.

2.3.1. Nukleozid 5'-foszfamidátok /12/ [X = NH₃⁺]

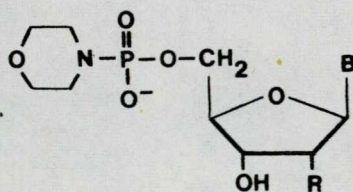
A-uton haladó első szintézisüket Khorana 2',3' védett nukleozidok fenil foszfodikloridáttal történő foszforilezésével, majd az ammonolízis után kapott 13 diészteramid lúgos hidrolízisével végezte.¹⁹

Védetlen nukleozidok régioszelektív foszforilezése^{10,11} során nyert nukleozid-5'-foszfodikloridátok /4.fejezet/ ammonolízise nukleozid 5'-foszfodiamidátokat /11/ ad,²⁰ amelyek egyik P-N kötése szelektíven hidrolizálható. A 12 aktivált nukleotid származék, 5'-foszfodiamidátokon keresztül történő szintézisére kidolgozott eljárást eredményesen használták diribonukleozid foszfátok 5' trifoszfátjainak szintézisére is.²¹

12 vegyület B uton haladó szintézise a nukleotid, DCC és ammónia oldatának formamidban történő hevítésével - 7 aktivált származék ammonolízisével is elvégezhető.²² Az eljárás során 12 guanidiniumsóként keletkezik.

2.3.2 Nukleozid 5'-foszfomorfolidátok /14/ $\left[X = -\overset{+}{\text{N}}\text{H} \text{O} \right]$

Mind oldhatóság, mind reaktivitás szempontjából a szubsztituálatlan foszfamidátoknál előnyösebbnek bizonyultak a nukleozid 5'-foszfomorfolidátok:

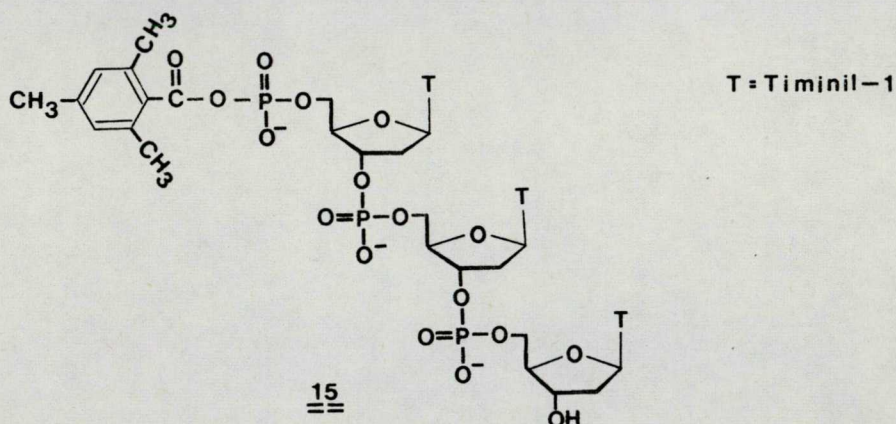
14

14 B uton haladó első szintézisét Moffat valósította meg.²³

A nukleotid és morfolin refluxált terc.-butanolos oldatához, DCC ugyanezen szolvensben készített oldatát csepegtetve 14 morfolinoguanidinium-sóként közel kvantitatív termeléssel keletkezik. 14-ből vízmentes DMSO, vagy DMF-ben bisz-tri-n-butyl-ammónium pirofoszfát 3-5-szörös moláris feleslegével /60°C, 5 ó/ nukleozid-5'-trifoszfátok 60-85 % termeléssel állíthatók elő.

14 aktivált foszfát származék dezoxiribooligonukleotidok 5'-foszfát végcsoportján is kialakítható - mezitoil-karbonsav-klorid és az 5'-foszfát terminális oligonukleotid reakciója során keletkezett vegyes anhidrid /15/ aminolizise révén.²⁴

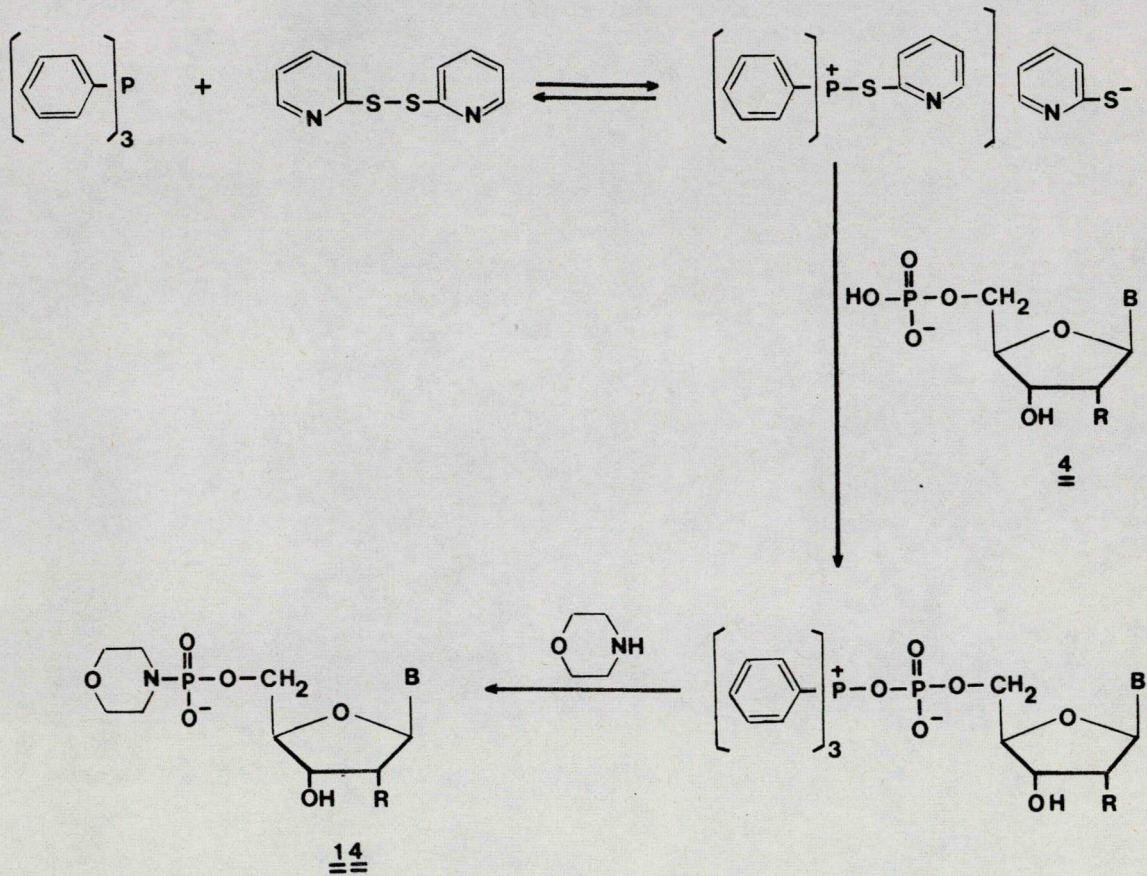

Az 5'-foszfát terminális aktiválásának ezen módja pppTpTpT szintézise során került alkalmazásra.²⁵

Nukleotidok és 5'-foszfát terminális dezoxioligonukleotidok 5'-foszfomorfolidátjainak szintézisére egyaránt használható a trifenil-foszfín dipiridil-szulfid kondenzáló ágens.

A lejátszódó folyamatok a monomer példáján bemutatva az alábbi sémával írhatók le.

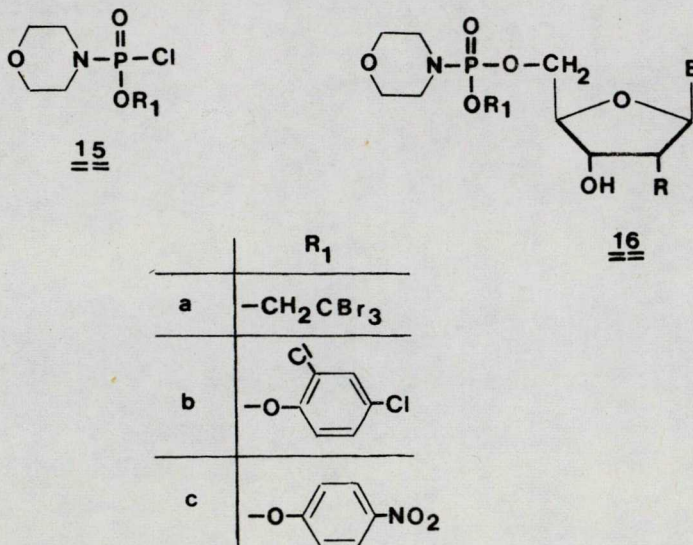

Ezzel az eljárással kapcsolatban kiemelendő, hogy a foszforosav diészterek /internukleotid kötés/ nem lépnek reakcióba az alkalmazott körülmények között, ez a reakció tehát a DCC-vel, illetve mezitilénkarbonsavkloriddal történő aktiválással szemben - elvileg alkalmas oligoribonukleotidok 5'-foszfomorfolidátjainak szintézisére is.²⁷

14 A uton haladó szintézise a 11 diamidátokhoz hasonló prekursorokból: nukleozid 5'-foszfodimorfolidátokból - nem lehetséges,²⁸ diészter amidát típusu /13/ intermediereken keresztül - monofunkciós foszforilező ágensek: morfolino-

-észter-foszfokloridátok /15/ felhasználásával azonban számos szintézist megvalósítottak.

Morfolino tribrómetil foszfokloridát /15a/ védetlen nukleozidok regioszelektív foszforilezését is lehetővé teszi,²⁹ míg 15b-c foszforilező ágensek használata esetén a nukleozid, illetve szabad 5'-OH terminális védett oligonukleotid 2'/3'/OH csoportjainak védésére van szükség.³⁰

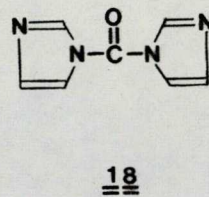
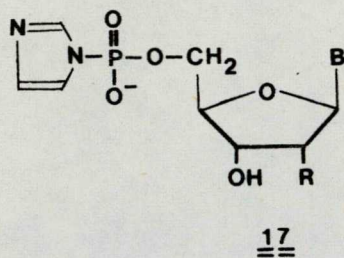
16a-c diészter-amidátokról a 2,2,2-tribrómetil csoportot redukativ β -eliminációval hasítják, /Zn-Cu/, a 2,4 diklórfenil csoportot és a 4-nitro fenil csoportot lugos hidrolízissel, vagy amennyiben 16 struktúra egy oligonukleotid 5'-terminálisán szerepel - R_1 eltávolítását az internukleotid kötés aril védőcsoportjainak deblokkolására használt reagenssel: N^1, N^1, N^3, N^3 -tetrametilguanidinium syn-4-nitro-benzaldoximáttal végzik.

15a foszforilező ágens felhasználására pppA2'p5'A2'p5'A szintézisében a 3. fejezetben látunk példát.

2.3.3 Nukleozid 5'-foszfoimidazolidátok

Mint az előzőekben láttuk nukleozid 5'-foszfomorfolidátok szintézisére számos alternatívát dolgoztak ki - annak érdekében, hogy a morfolidát módszert ki lehessen terjeszteni olyan nukleotid származékok aktiválására is, amelyekre a módszer eredeti változata: 14 DCC-vel történő szintézise, nem alkalmazható. A foszfamidátos nukleotid-anhidrid szintézis egy másik irányu továbbfejlesztését a nukleozid 5'-foszfoimidazolidátok /17/ bevezetése jelentette.

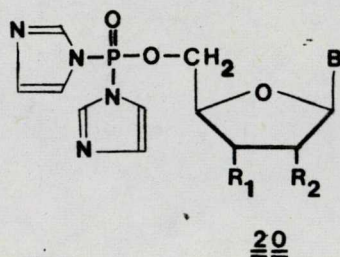
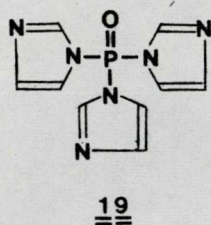

Cramer és mtsai 17-t B-uton nukleotid és karbonil-diimidazol reakciójával állították elő.³¹ E módszer Hoard és Ott által módosított változata oligodezoxinukleotid- és oligoribonukleotid 5'-foszfátok aktiválására is alkalmas³² /3. fejezet/. A nukleotid komponens és imidazol vi- zes közegben 1-etil-3-/3'-dimetilaminopropil/-karbodiimiddel pH=6-on történő kondenzációjával 17-vegyület szintén jó termeléssel előállítható.³³

E módszer oligoribonukleotidok aktiválására is felhasználható az interribonukleotid kötés izomerizációja, illetve hasadása nélkül.

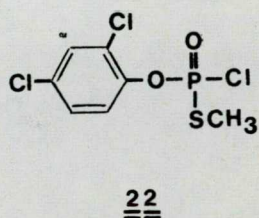
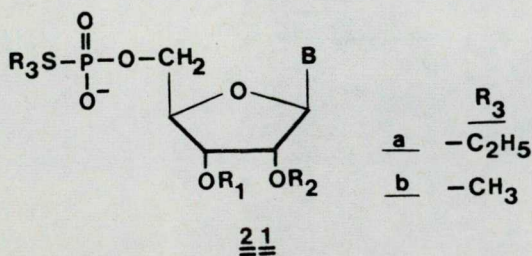
17 A uton haladó szintézise során 2'/3'/ védett nukleozidot triimidazolilfoszfinoxiddal 19/ foszforileztek, a

kapott nukleozid 5'-foszfodi imidzolidát 20/ egyik P-N kötése pH = 8-on végzett hidrolizissel szelektíven elhatható és 17 közel kvantitatív termeléssel keletkezett.³⁴

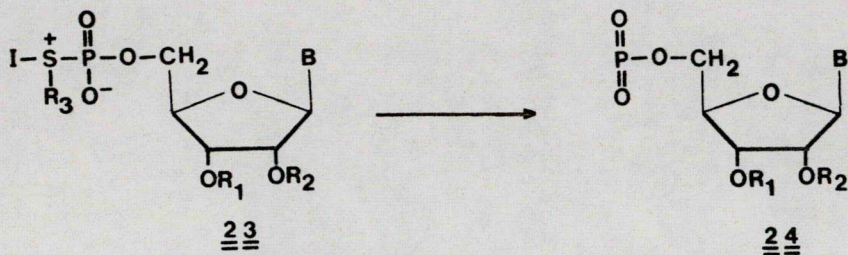
2.4 Tioészteres eljárások [X = RS -]

Nukleozid 5'-S-etil foszforotioátok 21a/, amelyeket S-etilfoszforotioát piridiniumsójának és 2'/3'/ védett nukleozidok DCC-jelenlétében végzett kondenzációjával³⁵ - vagy nukleozid 5'-S-metilfoszforotioátok 21b/, amelyeket 2'/3'/ védett nukleozid 22 foszforilező ágenssel történő foszforilezésével³⁶ majd az aril védőcsoport hidrolízisével állítanak elő,

vizmentes piridinben I_2 jelenlétében egy jód-szulfónium származékon /23/ keresztül reaktív metafoszfát észterré alakulnak /24/.

A I_2 -vel történő oxidációt anorganikus pirofoszfát jelenlétében vezetve nukleozid 5'-trifoszfátok 60-70 %-os termeléssel keletkeznek.

3. pppA2'p5'A2'p5'A /1/ szintézismódszereinek áttekintése

1 kémiai szintéziséhez egy triribonukleozid difoszfát molekula 5' terminálisán kell kialakítani a pirofoszfát anionnal való reakcióra alkalmas aktivált 5'-foszfát származékot. Ennek megfelelően ebben az esetben a 2. fejezetben ismertetett; nukleozid-5'-trifoszfátok szintézisére fennálló A és B alternatíva a trimer felépítésére választott szintézisuttól függően - két különböző módon valósítható meg.

1 A $P^{\alpha}-O-C^{5'}$ kötés kiépítése monomer szinten történik és megfelelően védett 5'-foszfát csoportot tartalmazó monomer építő tagot alkalmaznak a trimer szintézise során.

2 A $P^{\alpha}-O-C^{5'}$ kötés kiépítése a szabad 5'-hidroxil csoportot tartalmazó részlegesen védett trimer molekulán történik.

Az ily módon adódó négy lehetséges szintézis út mindegyike megvalósításra került, az egyes eljárásokat az 5'-trifoszfát csoport kiépítésére használt módszerek alapján csoportosítva e fejezetben ismertetem.

3.1. A $P^{\alpha}-O-C^{5'}$ kötés kiépítése monomer szinten

/A.1. eljárás/

1 vegyület van Boom és mtsai által megvalósított szintézisének³⁷ kiindulási anyaga 3'-O-/4-metoxi-tetrahidropiran-4-il/-N⁶-p-anizoil-adenozin /25/ /3.1. ábra/. 25 5' hidroxil csoportját 2,2,2-tribróm etil morfolino foszfo-

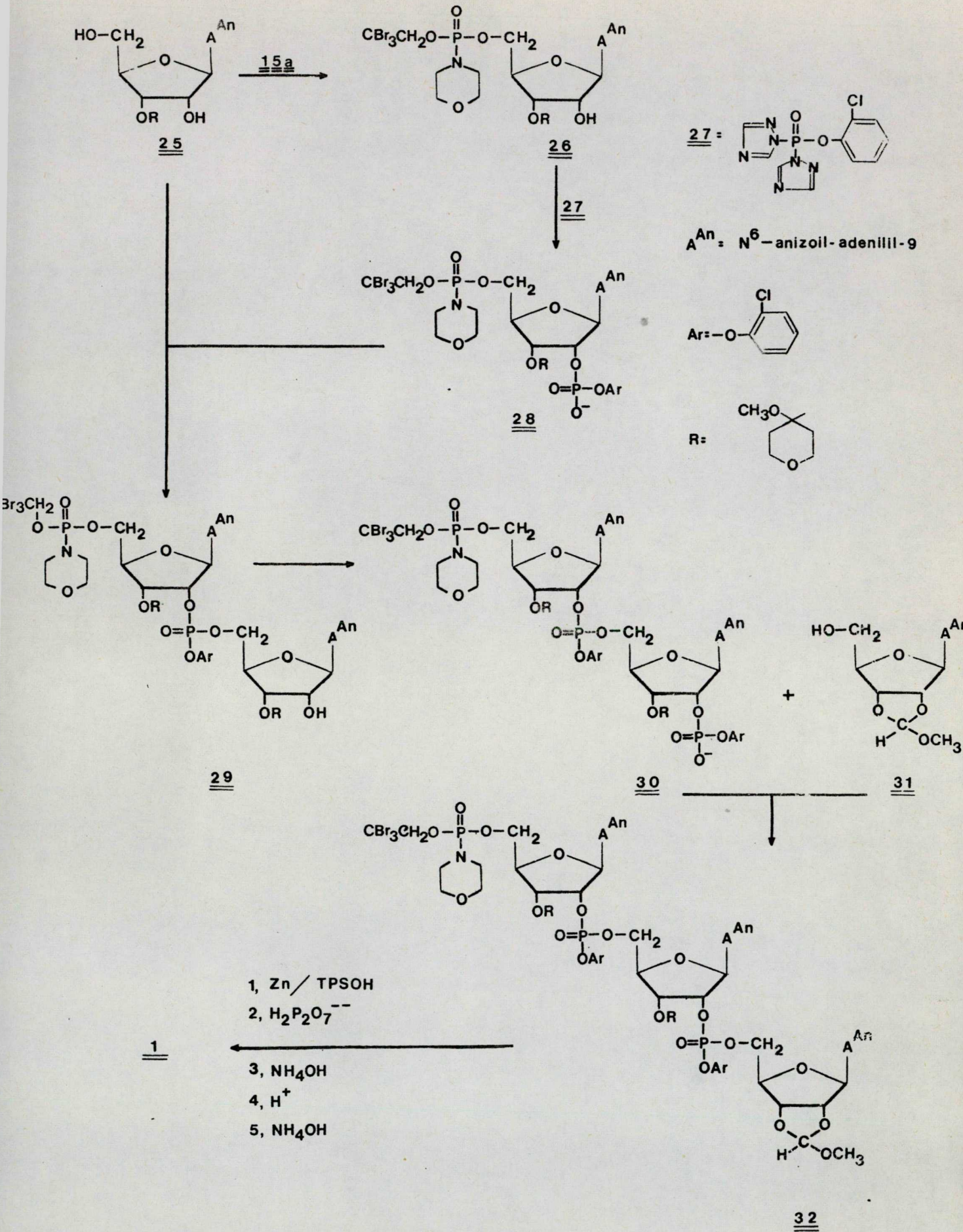

kloridáttal /15a/, majd 2'-OH csoportját o-klór-fenil-foszfoditriazolidáttal /27/ foszforilezve nyerték a triészter szintézis első kapcsolási lépésének foszfát komponensét /28/.

28-val triizopropilbenzolszulfonil-3-nitro-1,2,4-triazol [TPSNT] kondenzáló ágens jelenlétében szelektíven foszforilezték 25 5'-OH csoportját. Az így nyert 29 dimer vegyületből ismét 27 foszforilező ágenszt alkalmazva szintetizálták a második kapcsolási lépés foszfát komponensét /30/, amelynek 2',3'-O-metoxi metilidén-N⁶-p-anizoil adenzin /31/ terminális taggal TPSNT jelenlétében végzett kapcsolása szolgáltatta 32 védett trimert.

32 vegyületről első lépésben aktivált Zn-vel a 2,2,2-tribróm etil csoportot távolították el, redukív β -eliminációval. Az így nyert 5'-foszfomorfolidát funkciós csoportot tartalmazó trinukleotid származékot bisz-tri-n-butilammónium pirofoszfát 0.5 M-os dimetilformamidos oldatával reagáltatva építették ki a molekula 5'-trifoszfát csoportját /2.3.2. fej./; majd az N⁶-anizoil és az o-klór-fenil védőcsoportokat lugos hidrolizissel [cc NH₄OH, 70 ó, 25°C], a metoximetilidén és metoxitetrahidropiránil védőcsoportokat savas hidrolizissel [0.01 N HCl; 2 óra] távolították el. A deblokkolás utolsó lépésében a metoximetilidén csoport savas hidrolizise során keletkezett /2'/ 3'-O-formil észtereket hig ammóniás kezeléssel hidrolizálták és 1-t DEAE-Sephadex oszlopon végzett ioncserés kromatográfiával izolálták.

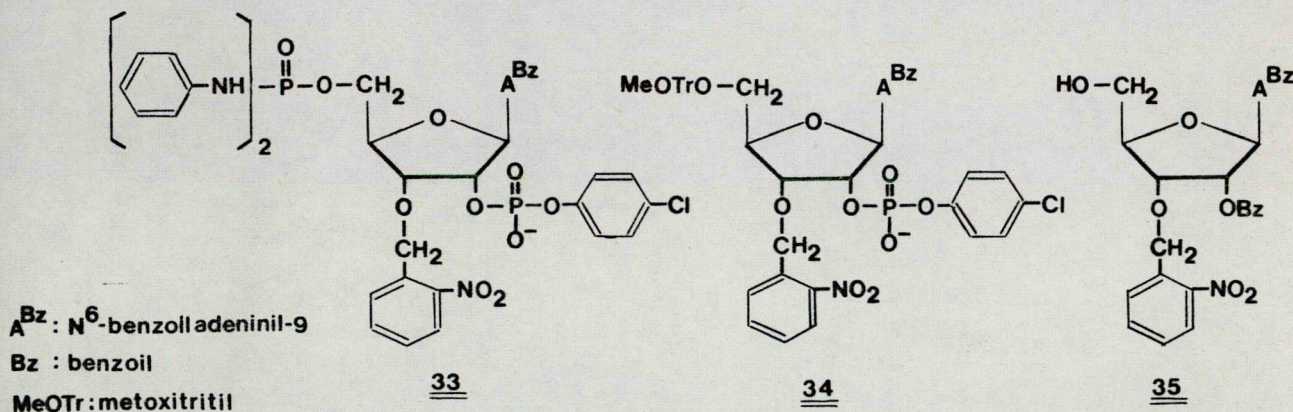
3.1. ábra

3.2. A P^{α} -O-C^{5'} kötés kiépitése monomer szinten

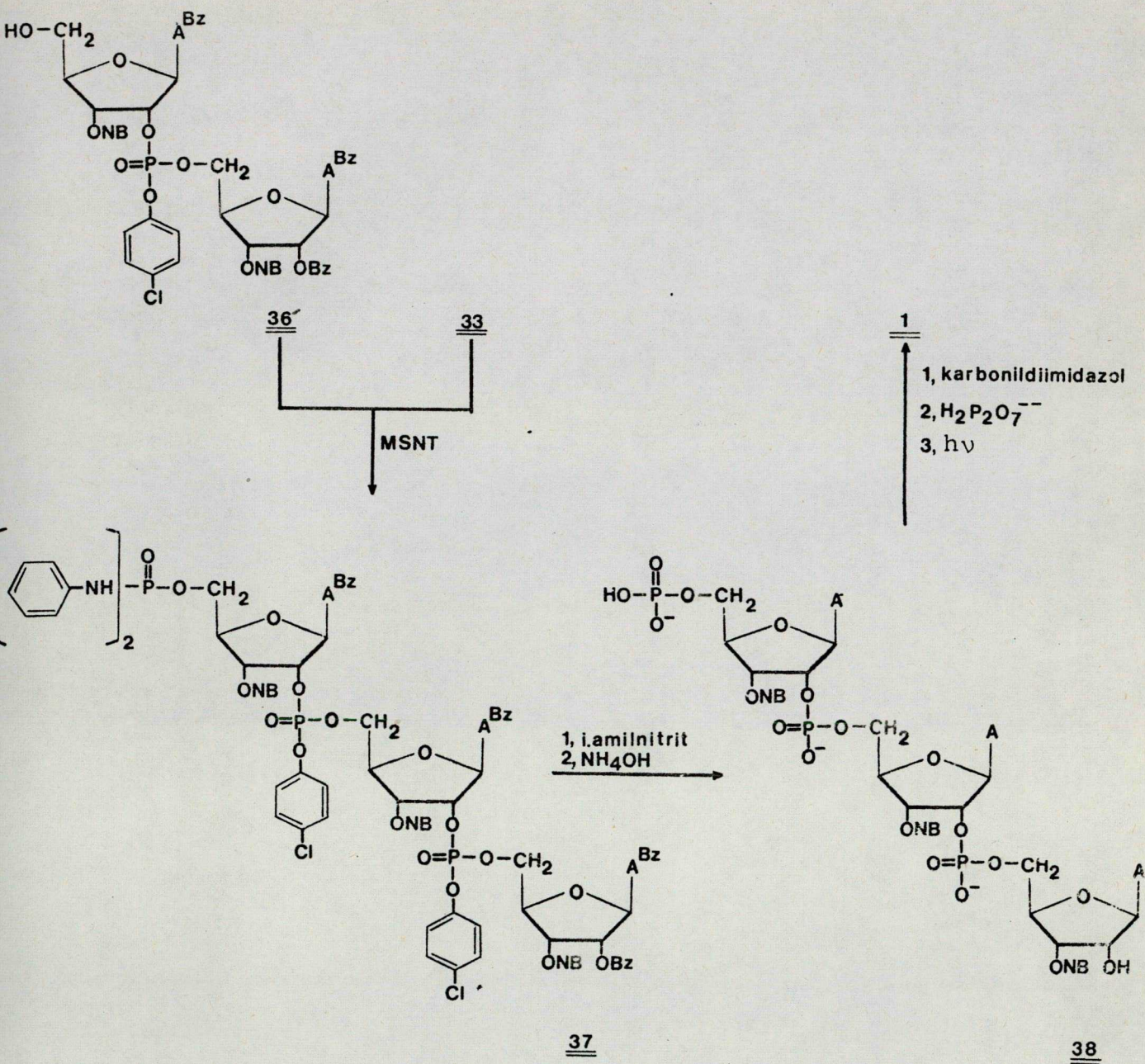
/B.1. eljárás/

Az Ikehara és mtsai által megvalósított szintézis³⁸
 5'-O-foszfodianilido-3'-O-/o-nitrobenzil/-N⁶-benzoil-
 -adenozin-2'-O-p-klórfenilfoszfát /33/;
 5'-O-monometoxitritil-3'-O-/o-nitrobenzil/-N⁶-benzoil-
 -adenozin-2'-O-p-klórfenilfoszfát /34/ és
 3'-O-/o-nitrobenzil/-2'-O,N⁶-dibenzoil-adenozin /35/
 monomer építőtagok felhasználásával történt.

34 foszfát és 35 hidroxil komponens mezitilén szulfo-
 nil-3-nitro-1,2,4-triazol /MSNT/ kondenzáló ágens jelenlété-
 ben végzett kapcsolása; majd a monometoxitritil védőcsoport
 eltávolítása után nyerték az 5'-OH terminálisú védett di-
 mert /36/, amelynek 33 védett 5'-foszfát csoportot tartal-
 mazó monomer foszfát komponenssel történő kapcsolása szol-
 gáltatta 37 védett trimer vegyületet. /3.2 ábra/.

3.2. ábra

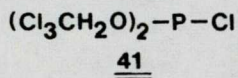
37-ről az 5'-foszfát védőcsoportokat izoamil-nitrittel, a p-klórfenil és benzoil védőcsoportokat lúgos hidrolizissal eltávolítva /cc. NH₄OH; 5 ó, 60°C/ 5'-O-foszforil-3-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozint /38/ kaptak.

38 vegyület 5'-foszfát csoportjának aktiválására és az 5'-trifoszfát csoport kiépítésére a 2.3.3. fejezetben ismertett Hoard-Ott eljárást alkalmazták, majd az o-nitrobenzil védőcsoportokat fotolizissal távolították el, és 1 terméket ioncserés kromatográfiával tisztították.

3.3. A P^α-O-C^{5'} kötés kiépítése trimer szinten /B.2. eljárás/

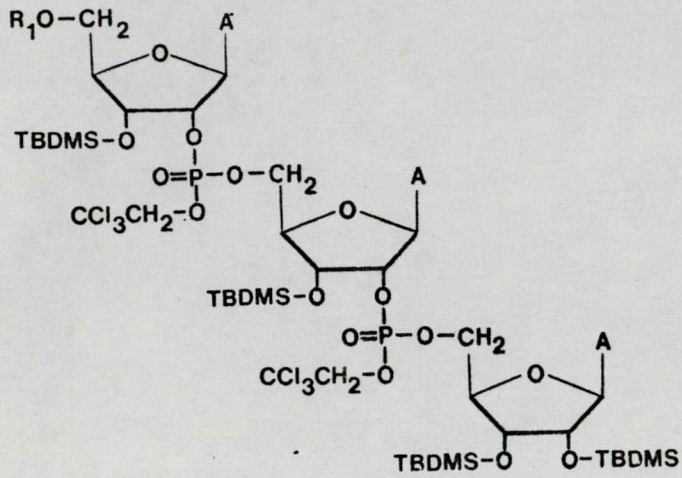
1 vegyület 5'-trifoszfát csoportjának Torrence és mtsai által megvalósított³⁹ kiépítési módja során a szintézis kiindulási anyaga 39a védett trimer. /3.3 ábra/.

Az R₁ védőcsoport savas hidrolizissal történő hasítása után nyert szabad 5'-hidroxil terminális 39b-t bisz-2,2,2-triklór-etilfoszfokloridittal /41/, tetrahidrofuránban -70°C-on foszforilezték.

Oxidáció /I₂/H₂O/ után a védett 5'-foszfát csoportot tartalmazó trimert /39c/ 75 %-os termeléssel izolálták. 39c vegyületről a 2,2,2-triklór etil csoportokat redukтив β eliminációval, aktivált cinkkel, a terc.-butil-dimetil szilil

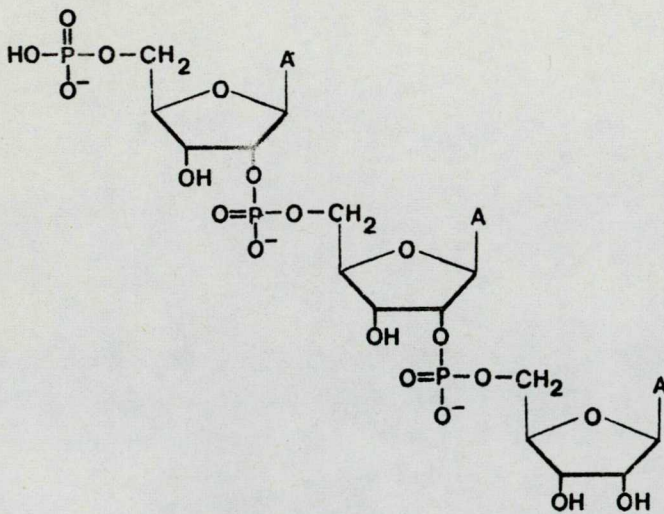
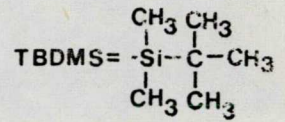

39

R₁

- a: MeOTr
- b: H
- c: P(O)(OCH₂CCl₃)₂

A = adeninil-9

40

1, Zn/Cu
2, F⁻

1, karbonildiimidazol
2, H₂P₂O₇²⁻

1

3.3. ábra

csoportokat tetrabutyl-ammóniumfluoriddal távolították el. Az így nyert 5'-foszforil-adenilil-/2'-5'/-adenilil-/2'-5'/-adenozin /40/ 5'-foszfát csoportjának aktivitását és az 5'-trifoszfát csoport kiépítését a Hoard-Ott eljárás alkalmazásával végezték, és 1-t ioncserés kromatográfiás tisztítás után 39b-re vonatkoztatott 20 %-os termeléssel nyerték.

3.4. A P^{α} -O-C^{5'} kötés kiépítése trimer szinten /A.2 eljárás/

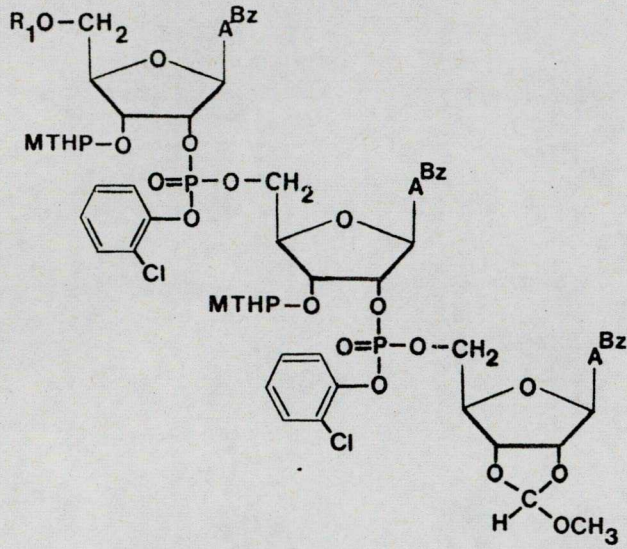
1 Reese és Jones által leirt szintézise során⁴⁰ 42a védett trimert a foszfortriészter módszer alkalmazásával 2'-5' irányu szintézissel építették fel.

R₁ 5'-OH védőcsoportot szelektív lugos hidrolizissel /0.2 M NaOH, 30 sec, 0°C/ eltávolítva nyerték a foszforilezés kiindulási anyagául szolgáló 5'-OH terminálisu védett trimert /42b// 3.4. ábra/.

42b vegyületet 2,4-diklórfenil-S-metiltio foszforkloridáttal /22/ piridinben foszforilezték, és az így kapott 42c-t 70 %-os termeléssel izolálták.

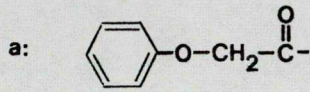
42c-ről a 2,4-diklórfenil és az O-klórfenil védőcsoportokat N¹,N¹,N³,N³-tetrametil guanidinium-benzaldoximáttal, az N⁶-benzoil csoportokat lugos hidrolizissel /cc. NH₄OH, 24 ó, 20°C/ a metoxitetrahydro-piranyl és metoxi-metilidén csoportokat savas hidrolizissel /0,01N HCl, 6 ó/ távolították el. A deblokkolás befejező lépése a 2'/3'/-O-formil észterek hidrolizise volt. /pH = 9, 10 perc/.

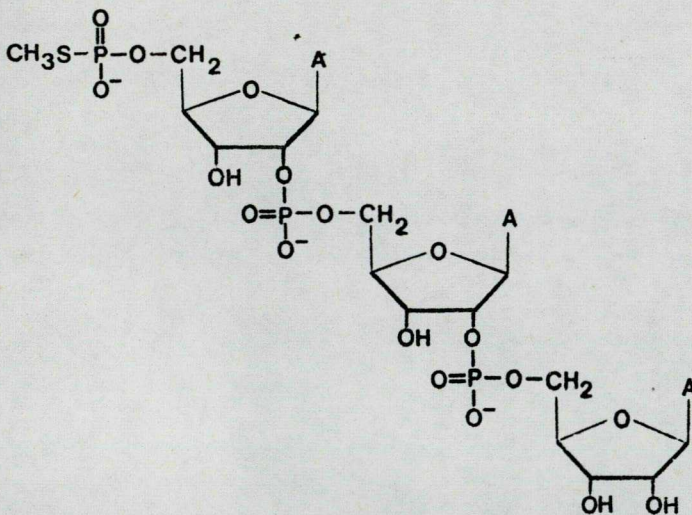
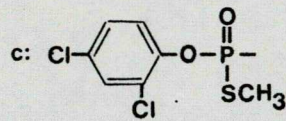

42

R₁

b: H

1, oximát
2, NH₄OH
3, H⁺
4, NH₄OH

H₂P₂O₇²⁻ / 2

1

43

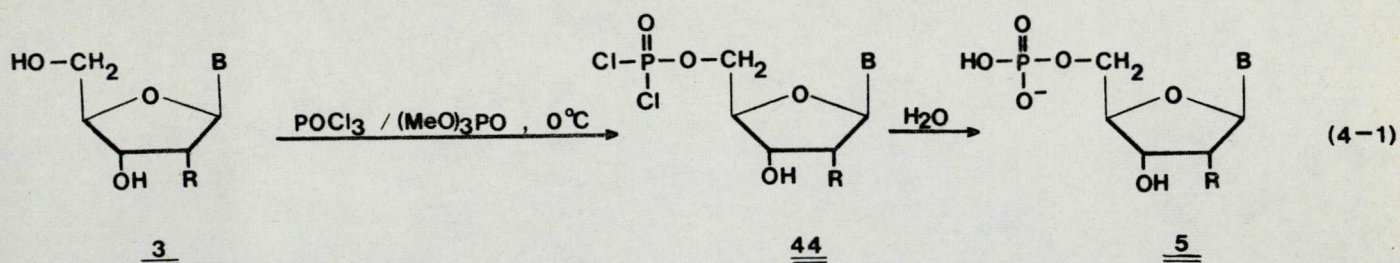

Az így nyert 5'-S-metil foszfotioát funkciós csoportot tartalmazó trimert /43/ tetra-tri-n-butylammónium-pirofoszfát piridines oldatával I₂ jelenlétében reagáltatva 1 40 %-os termeléssel keletkezett /2.3.4. fej./ 1-t kromatográfiás tisztítás után 42b-re vonatkoztatott 25 %-os termeléssel izolálták.

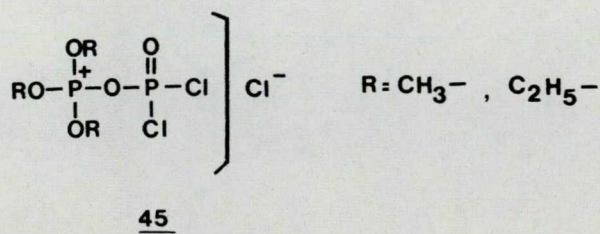

4 A Yoshikawa foszforilezés. Nukleozid 5'-foszfodikloridátok szintetikus alkalmazása

Yoshikawa és mtsai 1967-ben 2',3'-O izopropilidén nukleozidok foszforilkloriddal történő foszforilezése során figyelték meg először, hogy trialkil foszfátok hozzáadása a reakcióelegyhez a reakciót tercier bázis jelenléte nélkül is jelentősen meggyorsította; nem védett nukleozidok /3/ POCl₃-val trimetil, illetve trietil foszfát oldószerben történő foszforilezése a reakció primer termékeiként keletkező nukleozid 5'-foszfodikloridátok /44/ hidrolizise után főtermékként jó termeléssel a megfelelő nukleozid 5'-foszfátokat /5/ szolgáltatatta.^{10,11}

A trialkil foszfátok szerepét a POCl₃-val való kölcsönhatás során keletkező trialkoxi foszforán származéknak /45/ a POCl₃-hez viszonyított megnövekedett reaktivitásával magyarázták.

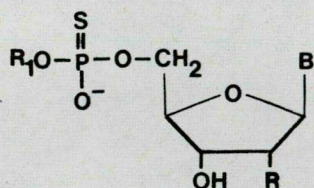

Mivel az eljárás során alkalmazott reakció körülmények rendkívül egyszerűek; 2'/3' /-OH, illetve bázis védőcsoportok alkalmazására nincs szükség; a foszforilező ágens olcsó - e módszer mind a természetes nukleozidok, mind a módosított szerkezetű ribózt vagy bázist tartalmazó nukleozid analógok foszforilezésnek standard eljárásává vált.^{12,13,14,41}

A termék /5/ izolálása a reakcióelegy savas vagy semleges hidrolizise után ioncserés oszlopkromatográfiával, vagy 44 intermedier vízmentes éterrel történő kicsapása és 44 savas hidrolizise után a szabad sav kristályosításával történhet.⁴²

Amennyiben az ioncserés kromatográfia során a POCl_3 feleslegéből keletkező anorganikus foszfát és 5 nem választható szét, az anorganikus foszfát eltávolítására aktiv szén oszlopot alkalmaznak⁴³. A foszforilezési reakció szelektivitásával kapcsolatos problémákat a következő fejezetben részletesen ismertetem.

A Yoshikawa foszforilezés módosított foszfát csoportot tartalmazó nukleotid származékok szintézisére is kiterjeszhető. 4-1 reakció során tiofoszforilkloridot / PSCl_3 / alkalmazva nukleozid-5'-foszfotioátok keletkeznek /46a/'⁴⁴.

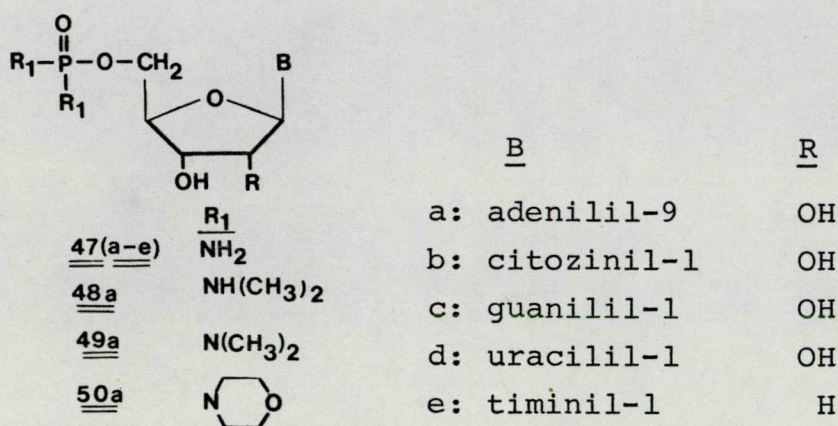

- a: $\frac{\text{R}_1}{\text{H}}$
 b: $\text{P}(\text{O})(\text{OH})\text{O}^-$
 c: $\text{P}(\text{O})(\text{OH})\text{OP}(\text{O})(\text{OH})\text{O}^-$

A 46a-ból készíthető - királis p^{α} atomot tartalmazó 46b-c származékok enzimek reakciók sztereokémiájának vizsgálata során nyertek felhasználást⁴⁵.

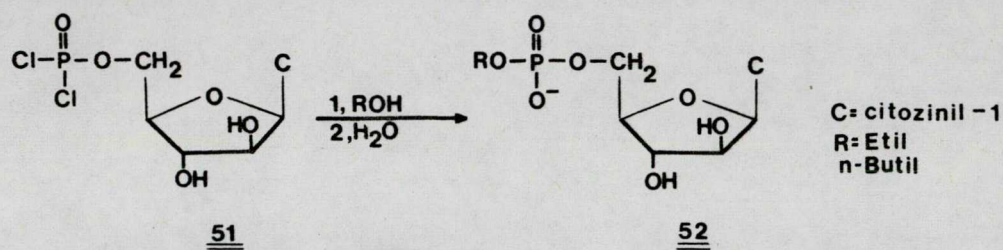
Nukleozid 5'-foszfodikloridátok /44/ in situ ammonilizise nukleozid 5'-foszfodiamidátok 47a-e/ szintézisét tette lehetővé.²⁰,

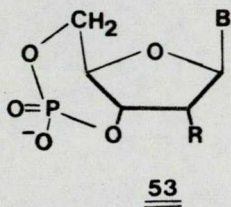
47/a-e/ vegyületek sokoldaluan használható szintetikus intermedierek. Egyik $-NH_2$ csoportjuk szelektív szubsztituálhatósága nukleozid 5'-foszfamidátok^{20,46,47}; valamint P^1 -/Nukleozid-5'-/ P^1 -amino trifoszfátok^{48,49,50} szintézisének alapjául szolgált. 44 ammonilizise N-alkil aminokkal is elvégezhető, ily módon adenzin 5'-/N,N'-dimetil/foszfo-diamidátot /48a/ adenzin 5'-/N,N,N',N'-tetrametil/ foszfo-diamidátot /49a/ és adenzin 5'-foszfodimorfolidátot /50a/ állítottak elő.⁵¹

1- β -D-arabino furanozil-citozin foszforilezése során nyert 5'-foszfodikloridát származék /51/ in situ alkoholizálásával majd ezt követő hidrolizissal az 1- β -D-arabino furanozil-citozin 5'-alkil foszfátjait 52/ állították elő.⁵²

44 intermedier [R = OMe; H] lúgos hidrolizálásával /pH = 13/ a 3'-OH csoport intramolekuláris részvételével lejátszódó folyamat során 3',5' ciklofoszfát gyűrű 53 alakítható ki.⁵³

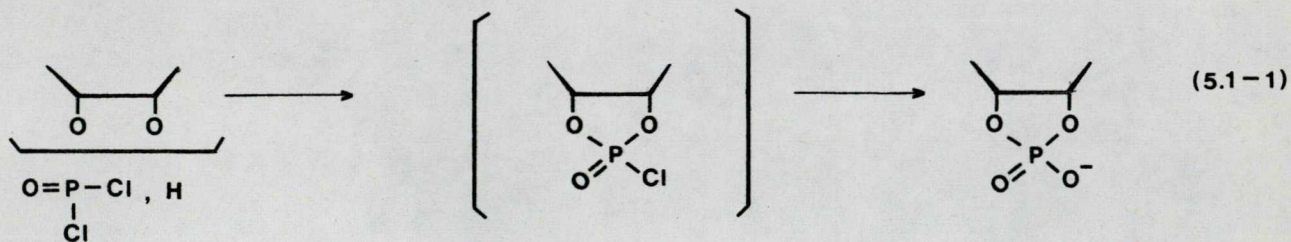
EREDMÉNYEK

5 A Yoshikawa foszforilezés szelektivitásának vizsgálata

5.1. Bevezetés

Dawson 1977-ben kritikailag felülvizsgálta a Yoshikawa módszerrel történő foszforilezést és a termékelegy ^{31}P NMR spektroszkópiás analizisével kimutatta⁵⁴, hogy az 5'-monoszubsztituált származékok valóban minden esetben a reakció főtermékei /60-90 %/, azonban az adott nukleozidtól és a reakció körülményektől függően / POCl_3 felesleg, reakcióidő/ a termékelegy 2'/3'/ monofoszfátot és 5', 2'/3'/ difoszfátot is tartalmazhat.

Az aszelektivitásból eredő mellékreakció ribonukleozidok esetén /3, R = OH a reakció preparatív felhasználását nem korlátozza. A cisz α OH csoport jelenléte miatt 2',3' klórciklofoszfát, majd a reakcióelegy semleges hidrolízise során 2',3' ciklofoszfát keletkezik, amely az 5'-foszfáttól ioncserés kromatográfián könnyen elválasztható /5.1-1/.

Dezoxiribonukleozidok /3, R = H/ foszforilezése során azonban az aszelektív foszforilezés során keletkező 3'-

-foszfát és 5'-foszfát izomerek elválasztása ioncserés kromatográfiával csak purin bázist tartalmazó nukleozidok esetén valósítható meg.^{54,55} E probléma általános megoldására Safhill a 3'-foszfomonoészteráz aktivitással rendelkező P₁ nukleáz enzim preparatív felhasználását javasolta.⁵⁶

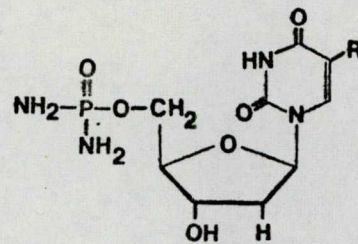
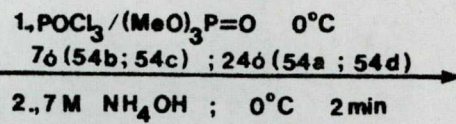
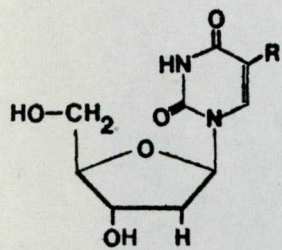
5.2. A foszforilezés szelektivitásának vizsgálata a 3' és 5'-foszfodiamidátok kromatográfiás elválasztásával. 5-alkil és 5-Fluor 2'-dezoxiuridin 5'-foszfátok szintézise.

A foszforilezés primer termékelegyenek ammonolizise²⁰ során keletkező nukleozid foszfodiamidát izomerek tulajdonságainak vizsgálata egy alternatív eljárás kidolgozását tette lehetővé⁵⁵ a Yoshikawa foszforilezés alkalmazására olyan nukleozidok esetében is, ahol az izomer monofoszfátok kromatográfiás elválasztása nem lehetséges. Az 5-alkil és 5-Fluor-2'-dezoxiuridin 5'-foszfátok /58a-d/ a pirimidin nukleozidok metabolizmusának vizsgálata során nyertek felhasználást.^{56,57}

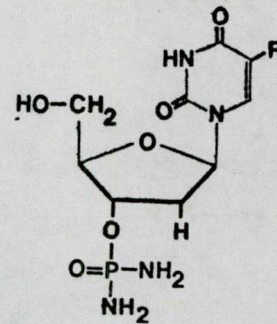
5-Fluor-2'-dezoxiuridint /54a/; 2'-dezoxiuridint /54b/; timidint /54c/, 5-izopropil-2'-dezoxiuridint /54d/ 2,2-szeres moláris feleslegű POCl₃-val trimetil foszfátban foszforileztem /5-1 ábra/, a reakcióelegy in situ ammonolizise²⁰ után a főtermékként képződő nukleozid 5'-foszfo-

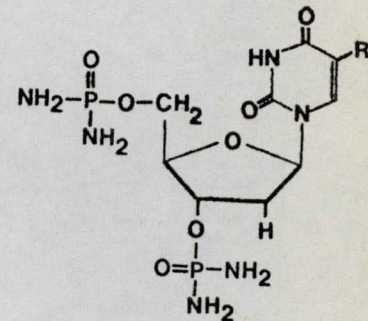
5.1. ábra

+

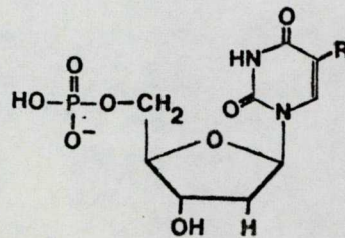
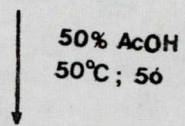
+

54

	R
a	F
b	H
c	CH_3
d	$i\text{-C}_3\text{H}_7$

55

58

56

57

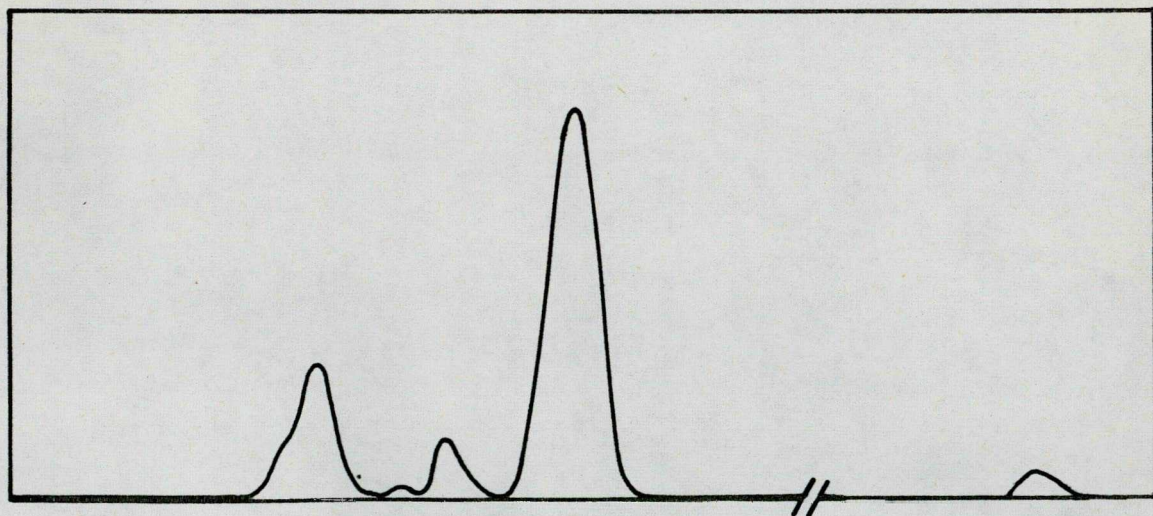
1
33
1

diamidátok 55/a-d/ /50-80%/ mellett, elreagálatlan nukleozidot /54a-d/, a Yoshikawa foszforilezés aszelektivitásból származó 3'-foszfodiamidátokat 56/a-d/, 3'-5'-bisz[foszfodiamidátokat] 57/a-d/, valamint az ammonolizist kísérő hidrolitikus mellékreakciókból származó csekély mennyiségű foszfamidátokat tartalmazó reakcióelegyet nyertem.

Az ionos melléktermékek eltávolítását DE-32HCO_3^- oszlopon, majd a vízzel eluálódó töltés nélküli 54-57/a-d/ további szeparálását megosztlásos kromatográfiával végeztem el.

A timidin /54c/, timidin 3'-foszfodiamidát /56c/, timidin 5'-foszfodiamidát /55c/ és a timidin 3',5'-bisz[foszfodiamidát] /57c/ kromatográfiás elválasztása során nyert eluciós diagrammot mutatja be az 5.2. ábra.

5.2. ábra. 1 mmól timidin foszforilezése során nyert 54-57 c vegyületek elválasztása. Oszlop: Whatmann CC-31 cellulóz /2,2x40 cm/ Eluens: nBuOH:EtOH:0.1 M TEAB /pH = 7.5/ = 16:2:5

Azonos méretű kromatográfiás oszlop alkalmazása 1 mmól 54a, 0.5 mmól 54b, illetve 0.1 mmól 54c nukleozidok foszforilezése során keletkezett termékelegység elválasztását tette lehetővé. Az elució sorrend valamennyi vizsgált esetben a timidinhez hasonlóan: nukleozid > 3'-izomer > 5'-izomer > 3',5' diszubsztituált termék volt. A termékelegységek összetételét és az egyes vegyületek jellemző R_f értékeit az 5.1 Táblázatban tüntettem fel.

5.1. Táblázat

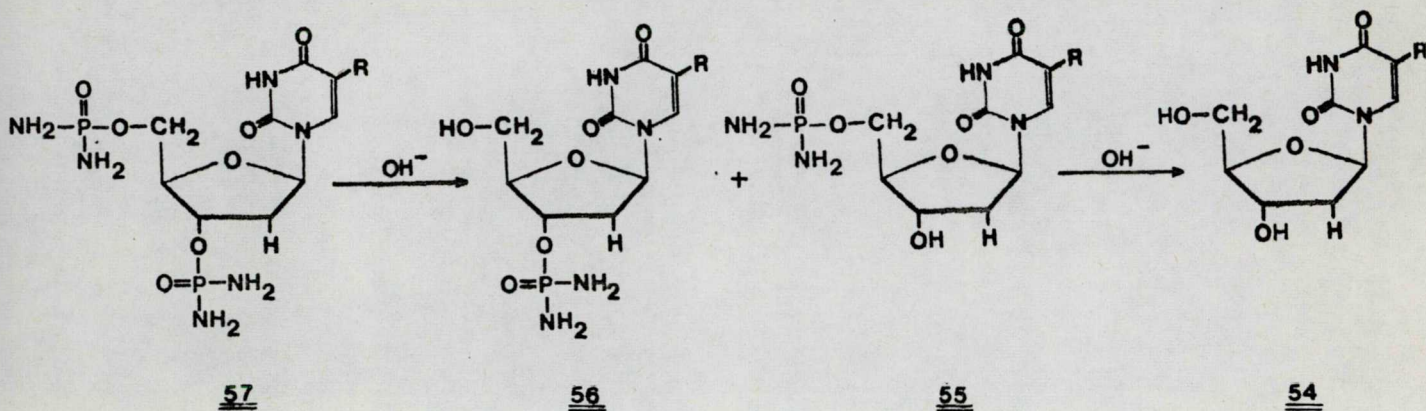
R vegyület	%	a R_f^a	%	b R_f	%	c R_f	%	d R_f
<u>54</u>	18.6		6.7		19.1		26.6	
		0.63		0.50		0.66		0.67
<u>55</u>	63.4		81.3		69.5		51.1	
		0.26		0.20		0.28		0.88
<u>56</u>	6.5		2.4		4.4		8.6	
		0.31		0.21		0.35		0.45
<u>57</u>	7.6		6.3		5.2		11.4	
		0.13		0.09		0.12		0.18

^aS₁ rendszer /kísérleti rész/

55-57 /a-d/ vegyületek szerkezetét hidrolízis termékeik vékonyrétegkromatográfiás azonosítása és ³¹P NMR spektrumai alapján igazoltam.

Lugos hidrolizis /0.1 M NaOH, 5 perc, 20°C/ - nukleozid foszfodiamidátok ismert tulajdonságainak megfelelően²⁰ - valamennyi vizsgált vegyület esetén egyedüli termékként a kiindulási nukleozidot adta. 57 diszubsztituált származékok lugos hidrolizise 55 és 56 monoszubsztituált intermediereken keresztül haladt.

55 és 56 monoszubsztituált származékok diaminofoszforil csoportjának helyzetét a savas hidrolizis /pH = 1.0 12 ó/ során keletkezett nukleozid monofoszfát izomerek ³¹P NMR spektrumai alapján állapítottam meg.

Az irodalmi adatokkal egyezésben⁵⁸ a 3' izomerek δ értékei az 5' izomerekhez viszonyítva 0.5-0.6 ppm-vel magasabb térerősség felé eltolódva jelentkeztek. Az NMR adatokat a kísérleti részben tüntettem fel.

A 3' izomer mentes 5'-foszfodiamidátok /56 a-d/ savas hidrolizisét preparatív léptékben 50 %-os CH₃COOH-val végeztem /5 ó, 50°C/ /5.1. ábra/. Bepárlás után a megfelelő 5'-monofoszfátokat /58 /a-d/ DE-32[HCO₃⁻] oszlopon

triethylammónium hidrogénkarbonát lineáris gradien-
sével izoláltam, 56-ra vonatkoztatott 95-98 %-os ter-
meléssel.

5.3. Az eredmények alkalmazása

55 a-d vegyületek izolálásánál követett eljárást
alkalmaztam a 3'-dezoxiadenozin /59c/ és 2'-dezoxiade-
nozin /59b/ Yoshikawa foszforilezése során nyert termék-
elegy izomer összetételének meghatározására is. A foszfo-
rilezési reakciókat a 6.1. ábrán feltüntetett módon vé-
geztem. A termékelegy ammonolizise után a töltés nél-
küli termékek megoszlásos kromatográfiás elválasztásá-
val megállapítottam, hogy 59c és 59b esetén 2' illetve
3' szubsztituált melléktermékek a foszforilezés során
0.5 %-nál kisebb arányban képződtek, e dezoxiribonukleo-
zidok esetén tehát a Yoshikawa foszforilezés nagyfoku
szelektivitással hajtható végre.

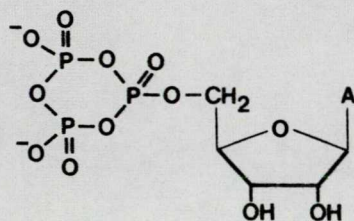
Az 5' és 3' /ill. 2'/ diamidátok elválaszthatóságát
a szelektív foszforilezések esetén, a meghosszabbított
reakcióidővel nyert diszubsztituált származékok parciális
lúgos hidrolizise során keletkező 3' illetve 2' izomert
tartalmazó kromatográfiás kontroll felhasználásával
ellenőriztem.

6 Nukleozid 5'-trifoszfátok nukleozid 5'-foszfodikloridát intermedieren keresztül haladó szintézise

6.1. Bevezetés

Adenozin 5'-trifoszfát γ -foszfát csoportjának DCC-vel történő aktivitását követően az α és γ foszfát csoport részvételével intramolekuláris kondenzáció játszódik le és a folyamat során adenozin 5'-trimetafoszfát /61a/ keletkezik^{59,60,61}.

61a

61a ciklikus anhidrid tributilammónium sója DMF-ben vízmentes körülmények között stabil, alkoholok, illetve aminok jelenlétében a gyűrű felnyílásához vezető nukleofil támadás minden esetben 61a két, nem közvetlenül adenozinhoz kötött P atomjainak valamelyikén történik [β/γ / pozíciók] és a $P^\alpha-O-P^{\beta/\gamma}$ anhidrid kötés hasadása során γ -szubsztituált ATP származékok keletkeznek⁵⁹.

61a vegyület hidrolizise kvantitativ ATP-t ad.^{59,60}

61a ciklikus trimetafoszfát észter szintézisére alternatív utat kínál a P^α atomon két reakció képes szubsztituenst tartalmazó aktivált nukleotid származék bifunkciós nukleofil

ágenssel: pirofoszfát anionnal történő reakciója. Mivel nukleozid 5'-foszfodikloridátok a megfelelő nukleozidból a Yoshikawa foszforilezéssel egy lépésben jó termeléssel nyerhetők, e reakció ily módon a 4. fejezetben felsorolt vegyületek mellett nukleozid 5'-trifoszfátok szintézisének alapjául is szolgálhat. E szintézis lehetőséget először adenin bázist tartalmazó ribo, illetve dezoxiribonukleozidok 5'-trifoszfátjainak szintézisével igazoltam⁶². Az alábbiakban először e vegyületek előállítását, majd a reakció mechanizmusának vizsgálatát és e reakció-típus általánosításának lehetőségeit ismertetem.

6.2. Adenozin 5'-trifoszfát /62a/; 2'-dezoxiadenozin 5'-trifoszfát /62b/ és 3'-dezoxiadenozin 5'-trifoszfát /62c/ szintézise

Adenozint /59a/; 3'-dezoxiadenozint /59c/ a Yoshikawa módszer szerint POCl_3 -val trimetilfoszfátban 0°C -on; 2'-dezoxiadenozint /59b/ az eljárás módosításával -20°C -on foszforileztem /6.1. ábra/. Az 5'-monoszubsztituált termékek /60 /a-c// maximális arányu képződéséhez szükséges reakcióidőt a reakcióelegy elhidrolizált mintáinak vékonyrétegekromatográfiás analízisével állapítottam meg. Az alkalmazott reakció körülmények /30% POCl_3 felesleg, 1.5 ó/ során az 5'-monofoszfátokra /64 /a-c// elérhető hozamok 80-90 % között voltak.

Nukleozid 5'-trifoszfátok 62/a-c/ szintézise során az 5'-foszfodikloridátok hidrolízise helyett, a reakcióelegy-

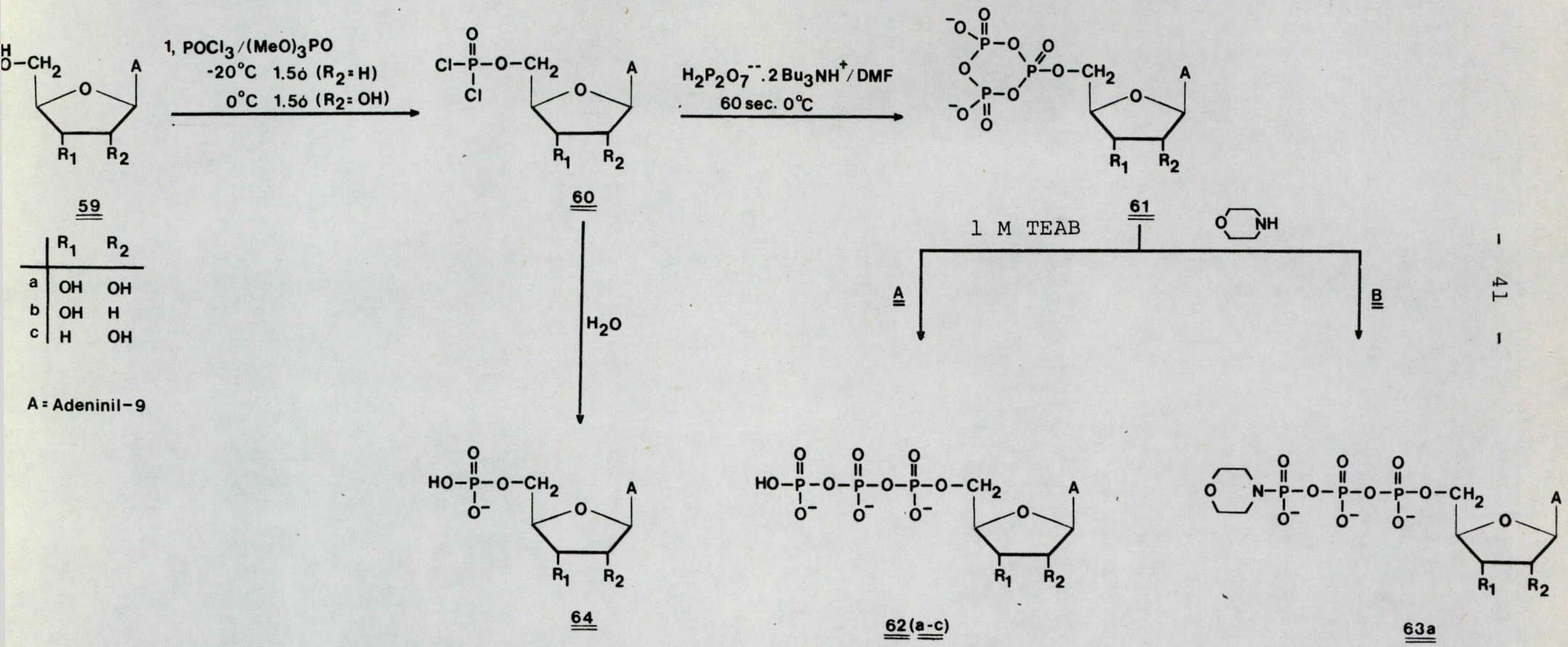

hez 4-szeres moláris feleslegű bis-tri-n-butilammónium pirofoszfát 0.5 M-os dimetilformamidos oldatát adtam, majd 1 perc állás után a reakcióelegyet 1.0 M-os trietilammónium bikarbonát oldattal hidrolizáltam. A termékek izolálását ioncserés oszlopkromatográfiával DE-32[HCO₃] oszlopon végeztem. Az eluciós diagrammokat 6.2 ábrán tüntettem fel.

A reakció főterméke minden esetben a 0.25-0.30 M sókoncentrációnál eluálódó nukleozid 5'-trifoszfát 62/a-c /IV peak/ volt. A termékelemek ezenkívül elreagálatlan nukleozidot /I/, illetve a 2'-dezoxiadenozin foszforilezése esetén adenint /Ia/; adenozin esetében a 2'/3'/OH foszforileződéséből adódó adenozin 2'3' ciklofoszfátot /II/, a foszfodikloridát intermedier hidroliziséből levezethető 5'-monofoszfátot 64/a-c /III/ - valamint csekély mennyiségben - nem vizsgált szerkezetű - 0.3 M-nál magasabb sókoncentrációnál eluálódó melléktermékeket tartalmaztak. A termékelemek százalékos összetételét a 6.2 ábrán tüntettem fel.

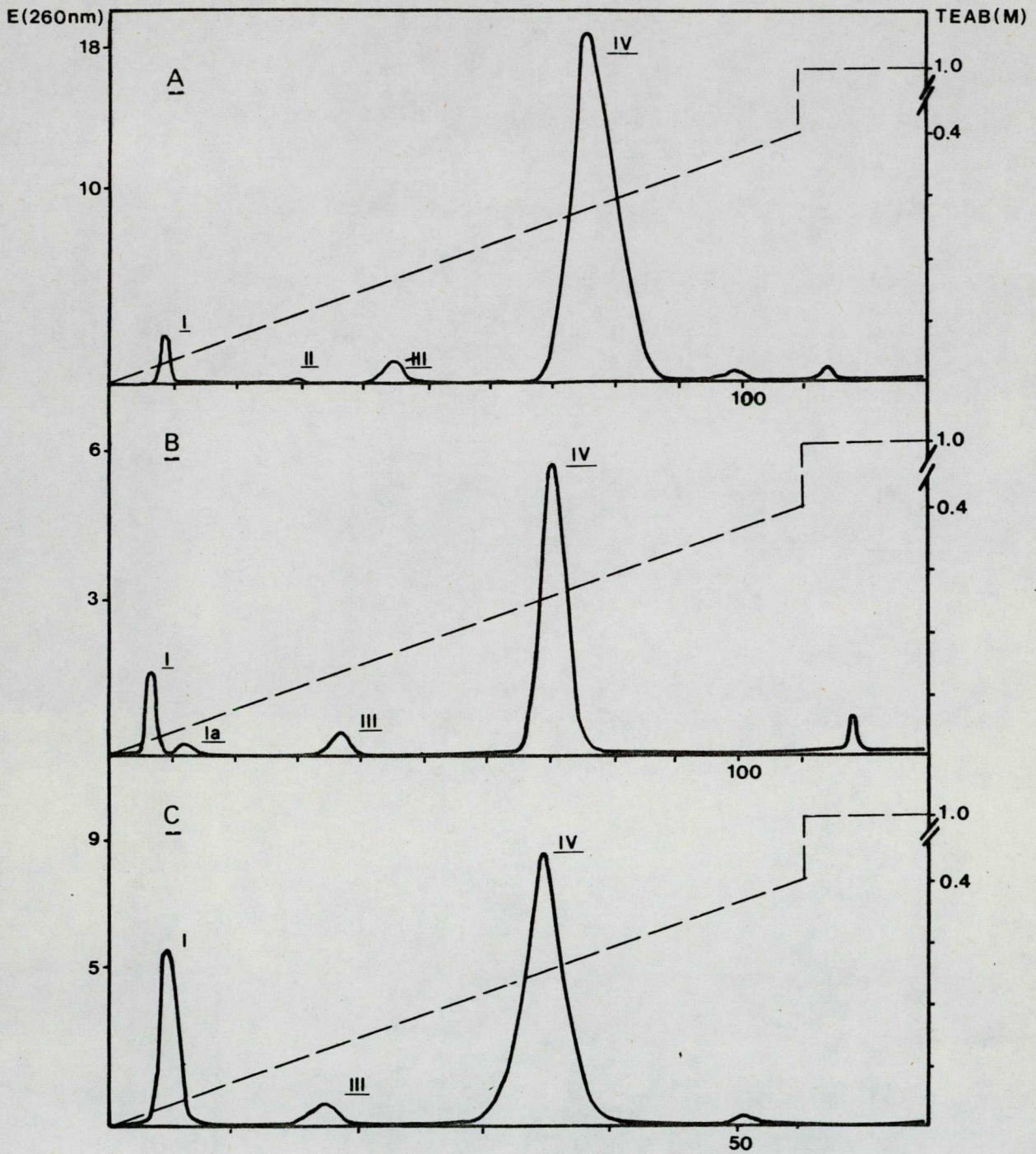
A vizsgált vegyületek szerkezetének igazolását vékonyrétegekromatográfiásan autentikus kontroll anyagok felhasználásával végeztem. 62/a-c vegyületek alkalikus foszfátazzal végzett enzimatis hidrolizisének egyedüli UV abszorbeáló terméke a kiindulási nukleozid volt, tehát a heterociklusos bázis modifikációja a reakció során nem következett be. A hidrolizis során keletkező anorganikus

6.1 Ábra

	<u>I</u>	<u>Ia</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>
<u>A</u>	4%		0.5%	4.5%	86%
<u>B</u>	11%	2%		3%	79%
<u>C</u>	19%			4%	70%

6.2. ábra: 62/a-c/ izolálása DE-32[HCO_3^-] oszlopkromatográfiával.

foszfát és nukleozid mólaránya 62a esetén 2.98:1, 62b esetén 2.96:1 az elméleti 3:1 aránynak megfelelő volt, míg 62c esetén e vegyület ^{31}P NMR spektrumának felvételével igazoltam azt, hogy a termékek anorganikus polifoszfát szennyezést nem tartalmaznak.

6.3. A reakció mechanizmusának vizsgálata

Az előző fejezetben leírt reakció menetét ATP szintézise során részletesebben is megvizsgáltam. Megállapítottam, hogy 60a pirofoszfáttal történő reakciója után 1.0 M-os TEAB helyett morfolint adva a reakcióelegyhez /6.1 ábra B ut/ az analóg reakcióban hidrolízis során képződő ATP-vel azonos termeléssel $\text{P}^3\text{-morfolino-P}^1\text{-[adenozin-5']-trifoszfát}$ /63a/ keletkezik.

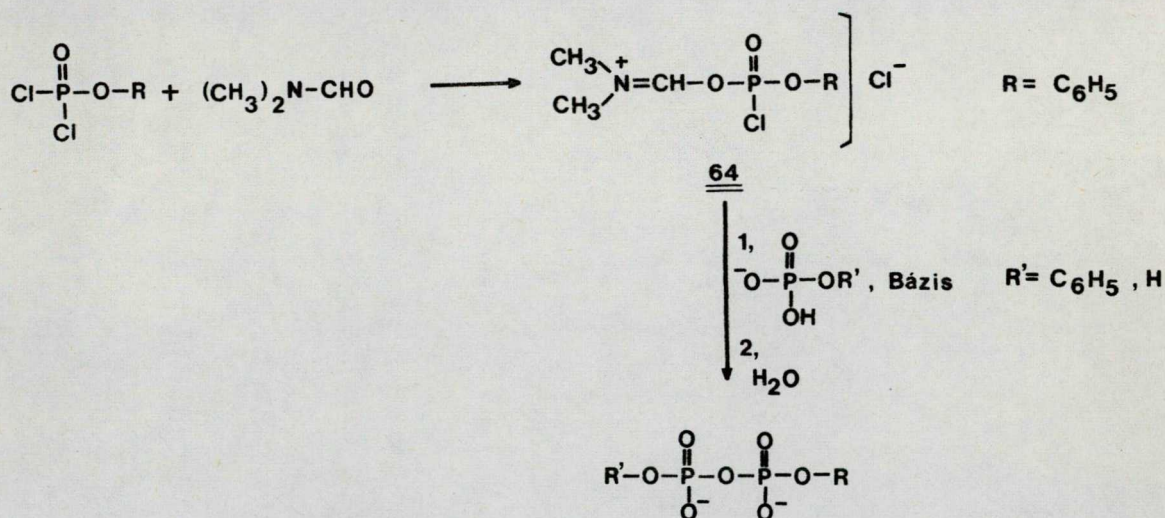
63a-t Dowex 1x8[HCO_3^-] oszlopon, trietilammóniumhidrogénkarbonát lineáris gradiensével izoláltam. Savas hidrolízise /0.1 M HCl, 30 perc, 20°C/ során kvantitativ ATP keletkezett. Alkalikus foszfáttal 63a nem hidrolizálható, ami a molekulán lévő sav labilis szubsztituens γ helyzetét igazolta. További szerkezetigazolásul szolgál, hogy 63a kromatográfiás viselkedése megegyezett az ATP-ből DCC-vel történő aktiválással és ezt követő aminolízissel előállított anyag tulajdonságaival.⁶³

Az a tény, hogy a belépő morfolino csoport γ pozícióba kerül egyértelműen igazolja, hogy 60a és a pirofoszfát anion reakciója során 61a ciklikus trimetafoszfát észter

jött létre, 62a és 63a vegyületek azonos termeléssel való képződése /6.1. ábra A ill. B ut/ pedig arra utal, hogy a gyűrűzárás az alkalmazott reakciókörülmények során teljesen végbement.

61a ciklikus trimetafoszfát észter kialakulásának értelmezése Cramer és mtsai fenilfoszfodikloridáttal végzett kísérletei alapján lehetséges⁶⁴. Vezető képességi titrálásokkal kimutatták, hogy fenilfoszfodikloridát dimetilformamiddal 1:1 mólarányu komplexet képez /64/. 64 imidoilfoszfát kialakulása a komponensek egyesítésekor pillanatszerűen történik.

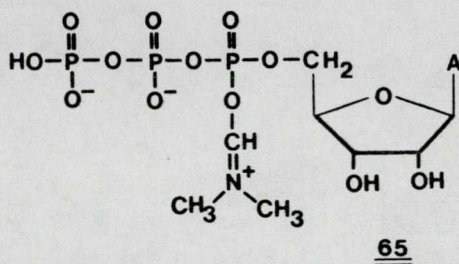
64 a foszforsavészterek és karbodiimidek reakciói során keletkező imidoilfoszfátokhoz hasonlóan /2.2. fejezet/ erélyes foszforilező ágens.

Foszforsavval, illetve foszforsav észterrel való reakciója során tercier amin jelenlétében már rövid reakcióidő /5-10 perc/ során is jó termeléssel pirofoszforsav mono-

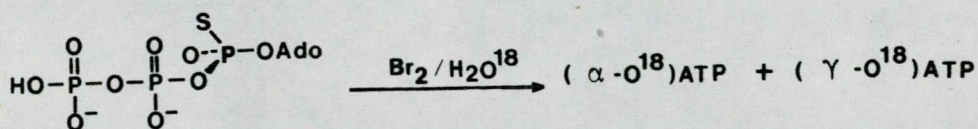

észter /R' = H; R = C₆H₅/ illetve pirofoszforsav di-
észter /R' = C₆H₅/ keletkezett, míg DMF távollétében
a fenilfoszfodikloridát és a foszfát anionok közötti
reakció két nagyságrenddel lassabban ment végbe.

Az általam vizsgált reakcióban a fentiek analógiájára
szintén 64 /R = adenzin 5'-il/ imidoil foszfát képző-
dése valószínűsíthető. E vegyület és a pirofoszfát
anion reakciója után, a második P-Cl kötés aktiválása
során létrejövő α-imidoil ATP /65/ - a 2.2. fejezetben
ismertetett γ-imidoil ATP-hez hasonló intramolekuláris
ciklizálása vezet 61a kialakulásához.

Egy 65-höz hasonló, az α foszfor atomon aktivált P-X kötést
tartalmazó ATP származék intramolekuláris ciklizálását
adenozin 5'[(R)α¹⁸O] trifoszfát adenzin 5'[(S)α-tio] tri-
foszfátból kiinduló szintézise során is megfigyelték⁶⁵.

A P-S kötés Br₂-val történő aktiválása során, a reakciót
H₂¹⁸O-ban végezve a ¹⁸O 1:4 arányban oszlott meg a termék
α és γ foszfát csoportjai között /³¹P NMR/. /γ-O¹⁸/ ATP
képződése ez esetben szintén 61a intermedieren keresztül
történt.

6.4 Alkalmazási lehetőségek

Az előző fejezetben 62 a-c vegyületek szintézisének példáján bemutatott eljárás - a 2. fejezetben ismertetett csoportosítás szerint az A csoportba tartozik; tehát az aktivált nukleotid származék szintézise a nukleozidból kiindulva egy lépésben történik. Ez esetben azonban a 2. fejezetben ismertetett eljárásoktól eltérően a bifunkciósan aktivált nukleotid származék /60 a-c/ és a pirofoszfát anion reakciója során első lépésben ciklikus trimetafoszfát észter képződik, amelynek vizes trietilammónium hidrogénkarbonát /pH = 7.5/ oldattal történő hidrolizise adja a terméket. ATP /62a/; 2'dATP /62b/; 3'dATP /62c/ szintézise során a nukleozid trifoszfátok, a Yoshikawa foszforilezés termékelegyeinek hidrolitikus feldolgozása során nyert 5'-monofoszfátokkal megközelítően azonos hozammal képződtek, tehát e módszer a nukleozid trifoszfátok szintézisére egyik leggyakrabban használt megoldás; amely a nukleozid szelektív foszforilezését a Yoshikawa módszerrel, majd az izolált 5'-monofoszfátok aktiválását végzi /2. fejezet, B ut/ - jelentős egyszerűsítésének tekinthető.

Az alkalmazott rövid reakcióidő alatt a termék difoszfát-tá bomlása nem következik be - amely a $P^{\beta}-O-P^{\alpha}$ kötés kialakulásának szokásos körülményei között elkerülhetetlen - tehát a termékelegyek egyszerűbbek a morfolidátos, imidazolidátos eljárás termékelegyeinél.

Az eljárás preparatív alkalmazásánál tekintettel kell lenni, a nukleozid 5'-foszfodikloridát kialakítására használt Yoshikawa foszforilezés melléktermékeire. Ribonukleozidok esetén a 2'/3'/OH foszforilezéséből 2'/3'/ klórciklofoszfát keletkezik /5. fejezet/, amelyből a reakció során keletkező 2'/3'/ ciklofoszfát / 6.2. ábra A/II csucs/ egyszerűen elválasztható a terméktől.

Dezoxiribonukleozidok foszforilezése során - az eljárás alkalmazásának alapfeltétele, csakugy mint 5'-monofoszfátok szintézisének, az Yoshikawa foszforilezés szelektivitása az adott nukleozid esetén, vagy a 3' és 5' trifoszfátok kromatográfiás elválaszthatósága.

E módszert a 6.3 fejezetben leírt vegyületeken kívül, eddig guanozin, /E/-5-/2-brómvinil/-uridin; /E/-5-/2-brómvinil/2'-dezoxiuridin 5'-trifoszfátjainak szintézisére alkalmaztuk laboratóriumunkban.

A reakció 3'-O csoportján polimer hordozóhoz kötött timidin 5'-trifoszfátjának szintézisére ugyancsak alkalmazhatónak bizonyult.

Irodalmi példák ismeretese 5-amino-4-imidazolkarboxamid-ribozid-5'-trifoszfát⁶⁶, és 5 szubsztituált 2'-dezoxiuridin illetve 2'-dezoxicitidin származékok⁶⁷ 5'-trifoszfátjainak szintézisére is. Ez utóbbi esetben tiszta 5'-trifoszfátokat HPLC-vel izoláltak.

E példák alapján valószínű, hogy az eljárás kiterjeszhető a legtöbb - Yoshikawa reakcióval foszforilezhető nukleozid - 5'-trifoszfátjának szintézisére is.

Az alábbiakban a dolgozat célkitűzésének megfelelően; az eljárás pppA2'p5'A2'p5'A szintézisére való felhasználásával foglalkozom.

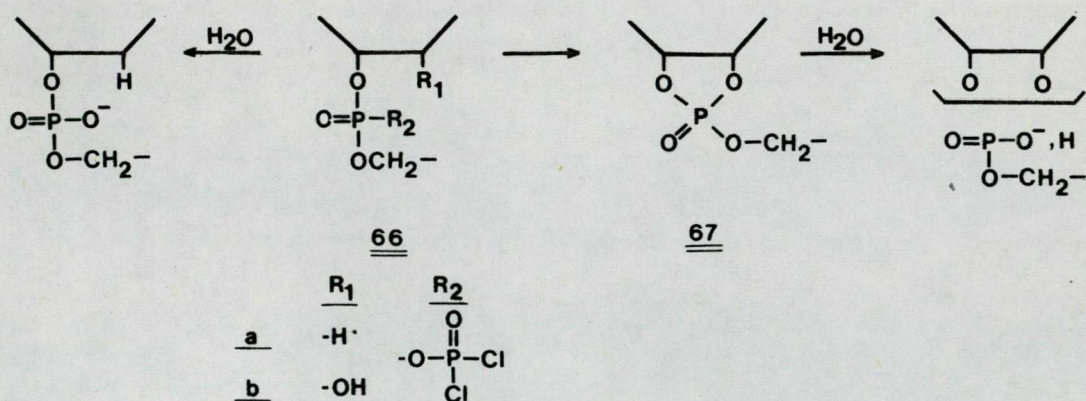
7 pppA2'p5'A2'p5'A /1/ szintézise

7.1. Bevezetés, szintézisterv

pppA2'p5'A2'p5'A 5'-trifoszfát csoportjának kiépítésére az előző fejezetben ismertetett trifoszfát szintézist alkalmaztam.

A Yoshikawa foszforilezés nem védett dinukleozid foszfátok 5'-OH csoportjának foszforilezésére is kiterjeszhető^{68,69,21}. Ez esetben nukleozidok foszforilezéséhez hasonlóan bázis illetve 2'/3'/OH védőcsoportok alkalmazására nincs szükség, viszont az interribonukleotid kötés izomerizálódásának elkerülése érdekében - az internukleotid kötés melletti cisz α OH csoport védeése szükséges.

POCl₃ hatására az internukleotid kötés is foszforileződik és diészter- diklórfoszfát vegyes anhidrid képződik²¹ /66a-b/.

E reakció végtermékei aszerint különböznek, hogy lehetőség nyílik e a cisz α OH csoport részvételével 67 ciklikus

triészter kialakulására. Így diribonukleozid foszfátból kiindulva $/R_1 = OH/$ a termék 67 hidroliziséből keletkező 2'-5' illetve 3'-5' internukleotid kötésű izomereket tartalmaz 1:1 arányban, míg $R_1 = H$ esetben a kiindulási internukleotid kötés regenerálódik a feldolgozás során. Láncasadáshoz vezető degradációt sem 67, sem 66a hidrolizise során nem észleltek.

Mivel védetlen adenilil-/2'-5'/-adenilil-/2'-5'/-adenozin foszforilezésénél a fentiek szerint - a teljes izomerizáció miatt az 5'-O-foszforilezett, 2'-5' internukleotid kötést tartalmazó termék várható hozama $\leq 25\%$ - munkám során a 3'-OH csoportjain a Yoshikawa foszforilezés körülményei között stabil o-nitrobenzil éter védőcsoportokat⁷⁰ tartalmazó vegyület: 3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin /78c/ foszforilezését vizsgáltam. A 3'-O védőcsoport a szintézis utolsó lépésében - az 5'-trifoszfát terminális kialakítása után - fotolitikusan távolítható el. 78c vegyületet a ribooligonukleotid szintézis foszfortriészter módszerével³⁸ szintetizáltam.

Az alkalmazott szintézis stratégia ennek megfelelően az alábbi lépésekből áll:

- 1./ A foszfortriészter módszer védett monomerjeinek szintézise /7.2. fejezet/
- 2./ A /NB/ 2'p5'A/NB2'p5'A/NB/ /78c/ szintézise /7.3. fejezet/
- 3./ 78c parciálisan védett trimer foszforilezése: /7.4. fejezet/

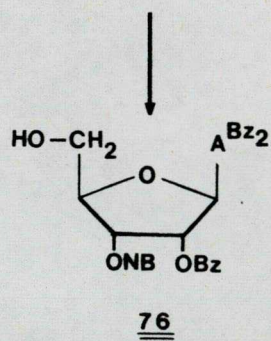
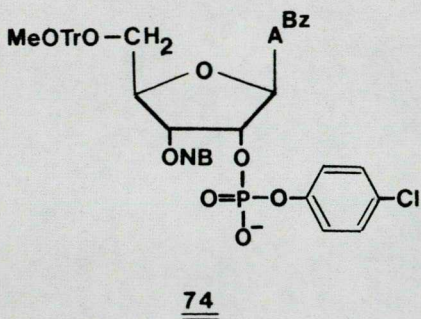
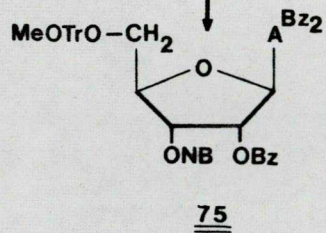
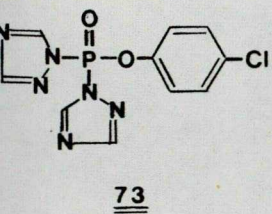
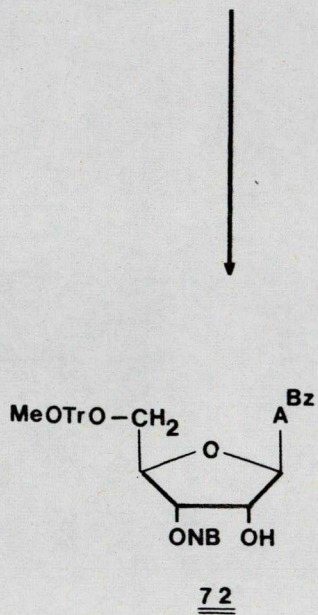
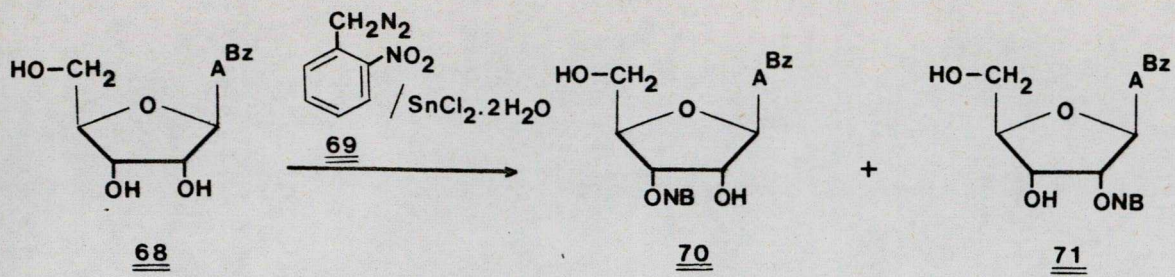
7.2. Védett monomerek szintézise

A triészter módszer kiindulási vegyületeit a 7.1 ábrán összefoglalt reakció sorozat alapján állítottam elő.

Adenozint piridinben benzoilklorid feleslegével benzoileztem, majd az alkoholos hidroxil csoportokról a benzoilcsoportokat lugos hidrolizissel távolítottam el⁷¹. Az így nyert N⁶-benzoil-adenozin /68/ mono alkilezését o-nitrofenil diazometánnal /69/ katalitikus mennyiségű ón/II/ klorid jelenlétében vizmentes DMF-ben végeztem⁷². Az eljárás során a 2'-/3'-O-o-nitrobenzilezett izomerek /70 és 71/ megközelítőleg 1:1 arányban képződtek. A további átalakításokhoz felhasznált 70 vegyületet az izomerkeverék etanolmentes kloroformból végzett frakcionált kristályosítással nyertem. A 3'-o-nitrobenzil-N⁶-benzoil-adenozin kristályosítással történő előállítása - az irodalomban leírt oszlopkromatográfiás eljárással szemben - jelentősen leegyszerűsítette a kiindulási anyag szintézisét. 71-t az anyalugból szilikagél oszlopkromatográfiával izoláltam. Az o-nitrobenzil csoportok helyzetét 70 és 71 vegyületekben vékonyrétegkromatográfiás tulajdonságaik és a ¹H NMR spektrumok összehasonlítása alapján állapítottam meg⁷². 70 és 71 fotolizise /λ = 366 nm/ kvantitatíve a kiindulási 68-t szolgáltatta.

A kristályosítással nyert 70 vegyületből ezt követően piridinben monometoxitritilkloriddal 5'-O-monometoxitritil-N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozint /72/ készítettem,

7.1. ábra

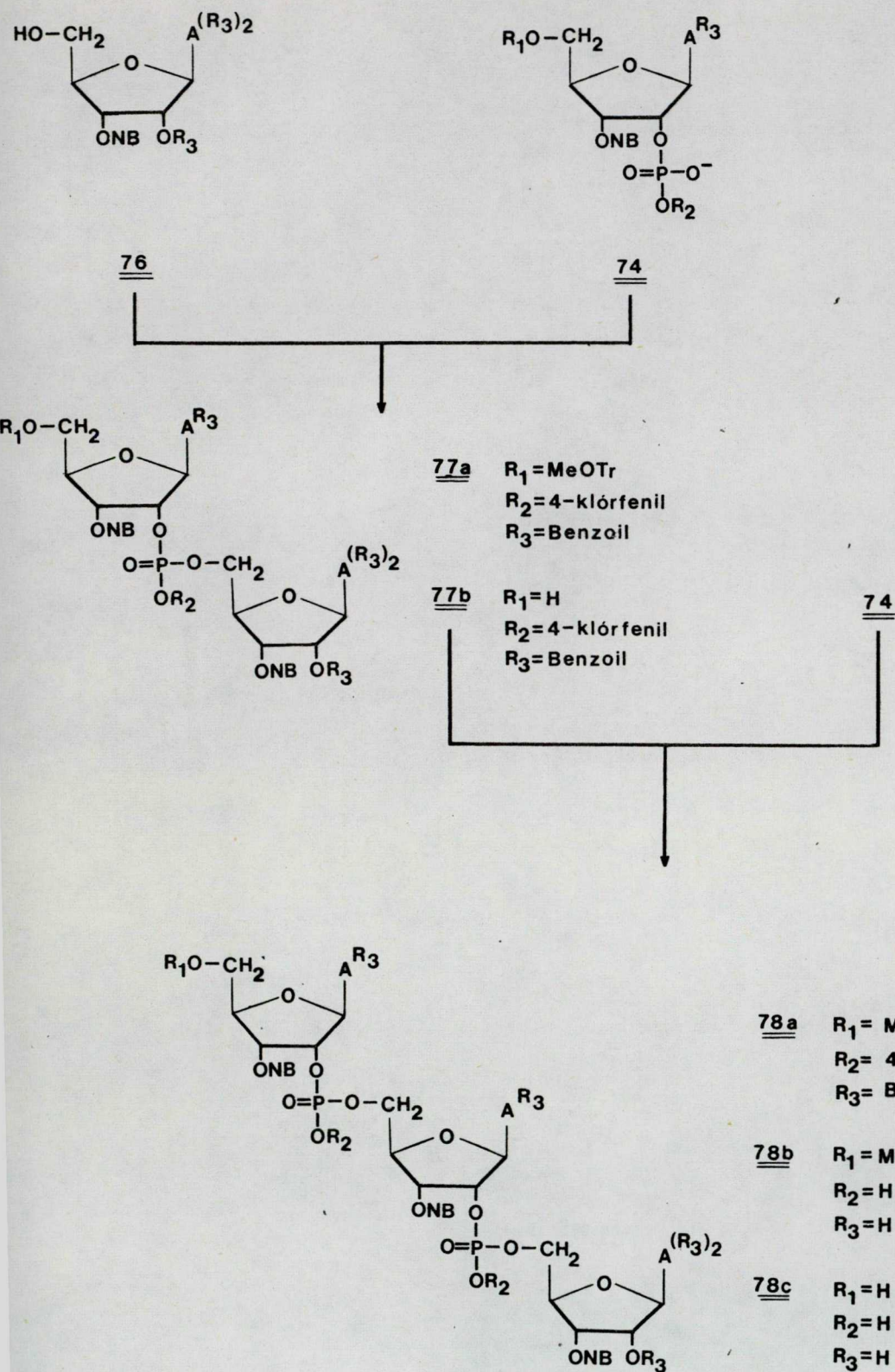
amit szilikagél oszlopkromatográfiával izoláltam. 72 szolgált a védett foszfát komponens /74/ és hidroxil komponens /76/ szintézisének közvetlen prekursorául. 76 előállításához 72-t első lépésben piridinben 2.5-szeres feleslegű benzoil kloriddal acileztem. Az eljárás során mind a 2'-OH mind a 6NH₂ csoport benzoileződött, a kapott 5'-OH-monometoxitritil-3'-O-/o-nitrobenzil/-2'-O,N⁶,N⁶-tribenzoil-adenozin /75/ 5'-OH védőcsoportját 80 %-os CH₃COOH-val eltávolítva nyertem 76-vegyületet, amit szilikagél oszlopkromatográfiásan izoláltam.

74 foszfát komponens szintéziséhez 72-t p-klórfenil-foszfoditriazolidáttal /73/ vízmentes piridinben foszforileztem⁷³, majd a reakcióelegy hidrolizise⁷⁴ után 74-t kloroformos extrakcióval és szilikagél oszlopkromatográfiával tisztítottam.

7.3. A /NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ 78c szintézise

78c vegyület szintézisének menetét a 7.2. ábrán mutatom be. Első lépésben 76 lánczárótag és 74 foszfát komponens 1.3-szoros feleslegének piridinben végzett kapcsolásával 77a védett dimert állítottam elő. Kapcsoló ágensként triizopropil benzol szulfonil-klorid /TPSCl/ és N-metilimidazol 1:3 molarányu keverékét alkalmaztam, az Efimov által dezoxiribooligonukleotidok szintézisére kidolgozott eljárás szerint⁷⁵. A 76 hidroxil komponens kvantitatív foszforilezéséhez szükséges reakcióidő 1 óra volt.

7.2. ábra

A 77a védett dimert izolálás nélkül detritileztem /2 % p-toulolszulfonsav, kloroform:metanol = 7:3, 30 perc/⁷⁶, majd a szabad 5'-OH terminális dimert /77b/ szilikagél oszlopkromatográfiával izoláltam.

77b és 74 a dimer szintézisnél leirtak szerint megismételt kapcsolása szolgáltatatta 78a védett trimer vegyületet. A reakcióelegy vékonyrétegkromatográfiás analizise ez esetben 1 órás reakcióidő után még 5-10 % elreagálatlan hidroxil komponens jelenlétét mutatta.

Mivel 77b és 78a R_f értékei / S_6 / egymáshoz nagyon közeli, a reakcióelegy szilikagél oszlopkromatográfiája után nyert 78a trimer kevés 77b-t tartalmazott szennyezésként - aminek további eltávolítására - tekintettel arra, hogy a teljes deblokkolás utáni termékek egy foszfát disszociációval különböznek - nem törekedtem.

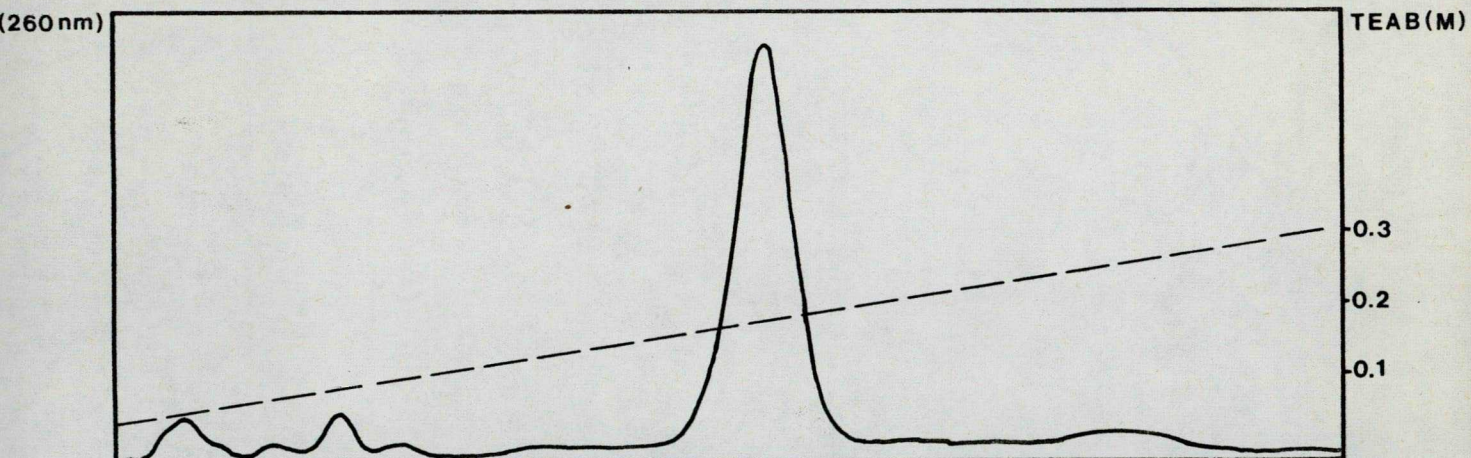
A termék p-klórfenil és benzoil csoportjainak egyidejű lehasítására a Narang által bevezetett⁷⁶ egyszerű eljárást választottam, 78a-t piridin cc $NH_4OH = 1:1$ elegyben 5 órát $60^\circ C$ -on hevitettem, majd 78b izolálása nélkül a monometoxitritil csoportot savas hidrolizissel /80 %-os CH_3COOH , 2 óra, $20^\circ C$ / távolítottam el. 78c DE-32[HCO_3^-] oszlopon való tisztítása után nyert termék vékonyrétegkromatográfiásan homogén volt S_3 ; S_4 rendszerekben /Kísérleti rész/, azonban S_2 rendszerben /szilikagél/ .ButOH:EtOH: $H_2O = 16:2:5$ / nyomnyi mennyiségű, a termékénél nagyobb R_f -vel vándorló szennyeződést tudtam kimutatni. A termék

végző tisztítását ezért preparatív vékonyrétegkromatográfiával is elvégeztem /S₂ rendszer/ és tiszta 78c-t liofilizett bisz-trietilammóniumsójaként 76 monomer OH komponensre vonatkoztatott 36 %-os termeléssel izoláltam.

Szerkezetigazolás

78c enzimátikus lebontása foszfodieszteráz I enzimmal a 3'-OH szubsztituens jelenléte miatt nem lehetséges, ezért az enzimátikus hidrolízist az o-nitrobenzil csoportok fotolitikus eltávolítása után végeztem el.⁷⁷ A védőcsoportok teljes eltávolítása után kapott adenilil-/2'-5'/-adenilil-/2'-5'/-adenozint [79] DEAE-Sephadex oszlopon tisztítottam /7.3. ábra/.

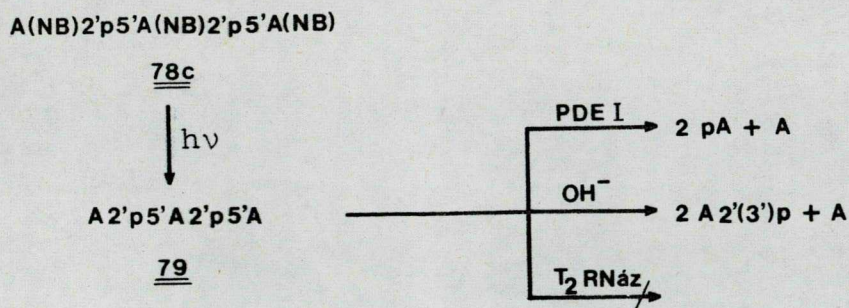
7.3. ábra. 6 μM 78c deblokkolása során nyert 79 oszlop-kromatográfiás tisztítása. Oszlop: DEAE-Sephadex [HCO_3^-], Gradiens: 600-600 ml 0,05-0,4 M TEAB. Termelés: 4.37 μM /72,8 %/.

79 vegyület foszfodieszteráz I enzimmel kvantitativén adenozinná és adenozin 5'-foszfáttá hidrolizált. A termékek mólaránya /pA:A = 2:1/ az enzim hasítási helyeinek ismeretében egyértelműen igazolja 79 trinukleoziddifoszfát szerkezetét.

Az interribonukleotid kötések meglétét igazolja, hogy 79 lúgos hidrolízise /0.5 M NaOH, 15 ó, 25°C/ adenozint és adenozin 2'/3'/ foszfátot adott. Az interribonukleotid kötések 2'-5' helyzetét bizonyítja, hogy 79 T₂ RNázal szemben - amely enzim 3'-5' interribonukleotid kötések hasít^{78,37} rezisztensnek bizonyult.

Végül 78c ³¹P NMR spektruma /δ:/dioxán:D₂O = 2:1/ = 0.68 ppm /s/; 0.71 ppm /s// alátámasztja a deblokkolt vegyület lebontásos szerkezetigazolásával nyert eredményeket. 78c szerkezet igazolását az alábbi séma foglalja össze.

7.4. A/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ /78c/ foszforilezésének vizsgálata

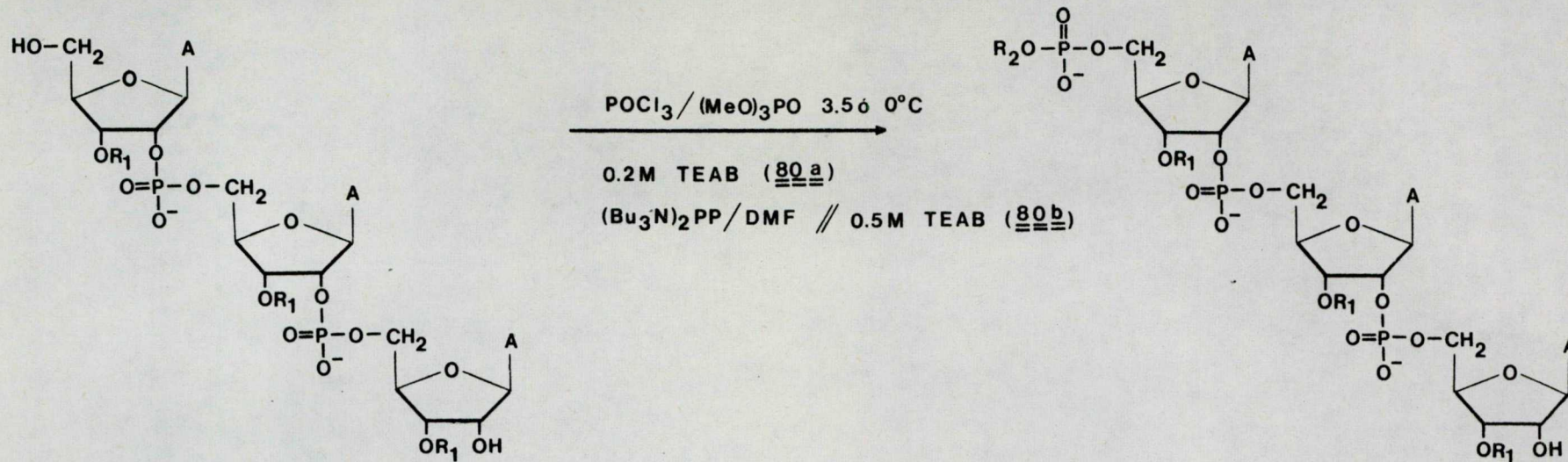
7.4.1. pA/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ /80a/ szintézise

Első lépésben 3'OH csoportjain o-nitrobenzil éter védőcsoportokat tartalmazó triribonukleozid difoszfát /78c/ POCl₃-val való foszforilezésének optimális kísérleti körülményeit állapítottam meg. A bevezetésben említett reakciót: védetlen adenilil/2'/3'/-5'/ adenzin trietilammóniumsójának foszforilezését POCl₃ 27-szeres moláris feleslegével végezték. 2 órás reakció időt alkalmazva az 5'-O foszforilezett A2'p5'A-t és A3'p5'A-t 65 %-os termeléssel izolálták.

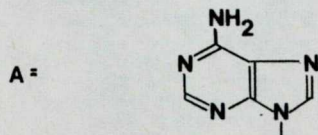
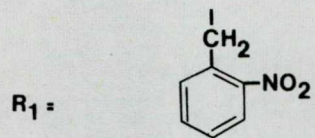
E reakciókörülményeket megnövelt feleslegű POCl₃-t és hosszabb reakcióidőt alkalmazva 78c vegyület esetén is alkalmazhatónak találtam. 78c bisz trietilammóniumsóját POCl₃ 35-szoros moláris feleslegével trimetilfoszfátban 0°C-on foszforileztem /7.4. ábra/.

A reakció menetét a reakcióelegy 0.2 Mólós trietilammónium hidrogénkarbonát pufferral elhidrolizált mintáinak vékonyrétegekromatográfiás analízisével követtem /S₃ rendszerben/. 3.5 óra után a kiindulási vegyület elreagált és S₃ rendszerben egy a 78c-nél kisebb R_f-vel vándorló termék jelent meg. A reakció terméket: 80a vegyületet DE 32[HCO₃⁻] oszlopon TEAB puffer lineáris gradiensével izoláltam.

78c

	R_1	R_2	R_1	
<u>80a</u>	NB	H	H	<u>81a</u>
<u>80b</u>	NB		H	<u>1</u>

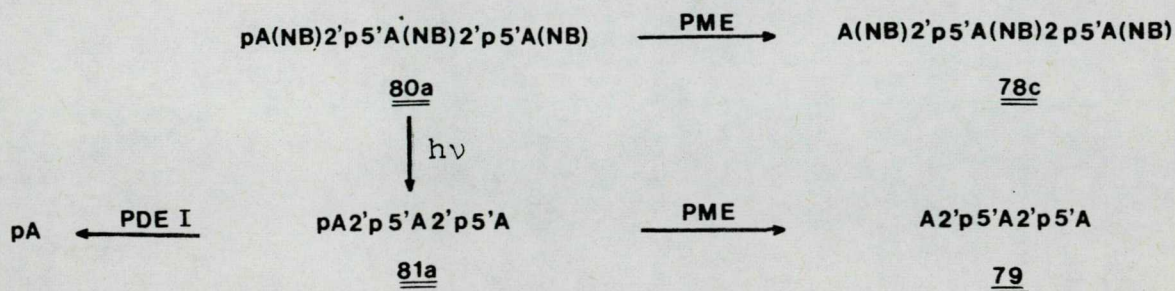
7.4. ábra

A termékben foszforsavmonoészter csoport meglétét igazolja, hogy 80a foszfomonoészterázzal kvantitativ 78c kiindulási vegyületté alakítható. Az o-nitrobenzil védőcsoportok eltávolítása után nyert 81a; 79 vegyülethez hasonlóan /7.3. ábra/ DEAE-Sephadex oszlop-kromatográfia során egyetlen csucsként eluálódott, ami arra utal, hogy izomerizáció a foszforilezés és a deblokkolás során nem következett be.

81a-ban az internukleotid kötés 2'-5' helyzetét igazolja, hogy e vegyület foszfomonoészterázzal a kiindulási 78c fotolizisekor kapott termékkel azonos vegyületté alakítható /79/ - amely T₂ RNÁzzal nem hidrolizálható tovább. A foszforsavmonoészter csoport helyzetére, azaz a foszforilezés szelektivitására 81a foszfodiészteráz I-vel való teljes hidrolizálhatóságából lehetett következtetni. A hidrolízis egyedüli terméke adenzin 5'-foszfát volt, míg aszelektív foszforilezés során keletkező A2'p5'A2'p5'A2'p-ből p5'A2'p-nek is kellett volna keletkeznie az enzimikus hidrolízis során.

80a szerkezetigazolását az alábbi séma foglalja össze:

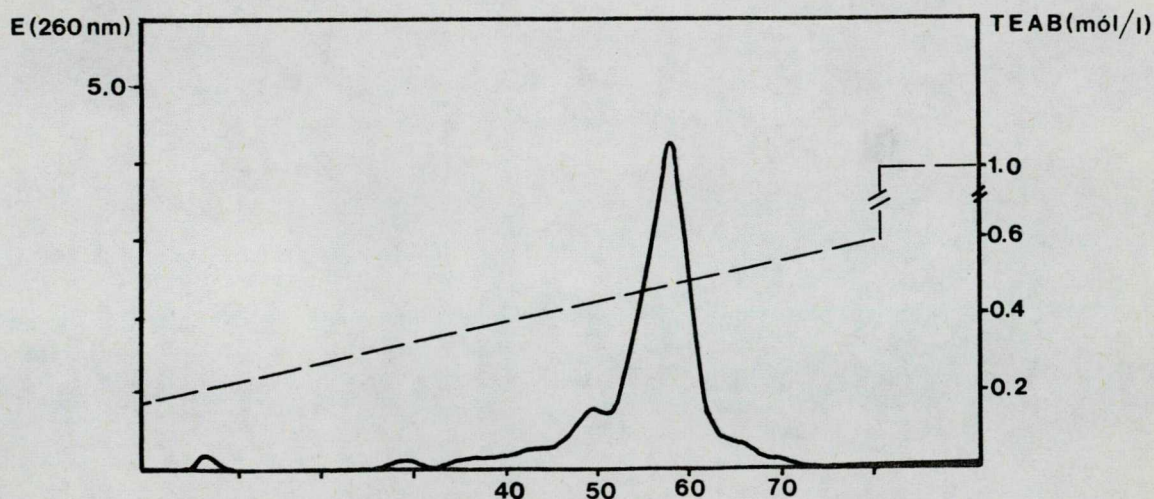

7.4.2. pppA/NB/2'p5'A/NB/2'p5'A/NB/ /80b/ és
pppA2'p5'A2'p5'A /1/ szintézise

80b szintézisének kiindulási anyaga 80a szintéziséhez hasonlóan 78c részlegesen védett trimer volt. 78c-t POCl_3 -val trimetilfoszfátban foszforileztem 80a előző fejezetben ismertetett szintézisének megfelelően /7.4. ábra/.

Az 5'-trifoszfát csoport kialakítását a foszforilezés során keletkező 5'-foszfodikloridát terminálisu trimer és tri-n-butilammónium pirofoszfát in situ reakciójával és a termékelegy ezt követő hidrolízisével végeztem az adenzin 5'-trifoszfát - 6. fejezetben ismertetett - adenzinből kiinduló egy lépéses szintézisének analógiájára. 80b-t ioncserés oszlopkromatográfiával DE-32[HCO_3^-] oszlopon trietilammónium hidrogénkarbonát lineáris gradiensével izoláltam. A 7.5. ábra 20 μM 78c foszforilezése során nyert termékelegy oszlopkromatográfiás feldolgozását mutatja be.

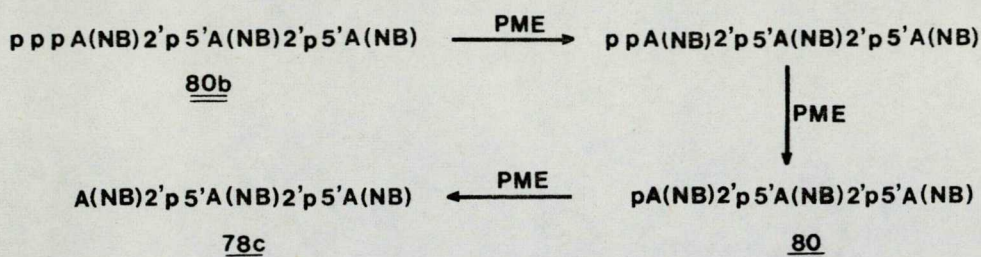
7.5. ábra. pppA/ONB/2'p5'A/ONB/2'p5'A/ONB/ izolálása. Oszlop: DE-32[HCO_3^-] /1.5x60 cm/. Eluciós sebesség: 78 ml/óra. Frakciótérfogát: 19.5 ml. Gradiens: 1000-1000 ml 0,2-0,7 M TEAB.

52-62 frakciók vékonyrétegkromatográfiásan homogén 80b-t /12 μ Mól, 60%/ , 46-52 frakciók 80b és a 5'-difoszfát terminális trimer keverékét tartalmazták.

80b foszfomonoészterázos emésztése egyedüli UV abszorbeáló termékként a kiindulási 78c-t adta. /A felhasznált foszfomonoészteráz: Escherichia coli alkálikus foszfatáz a P-O-P/O//OH/2 pirofoszfát kötést is elhasítja/⁷⁹.

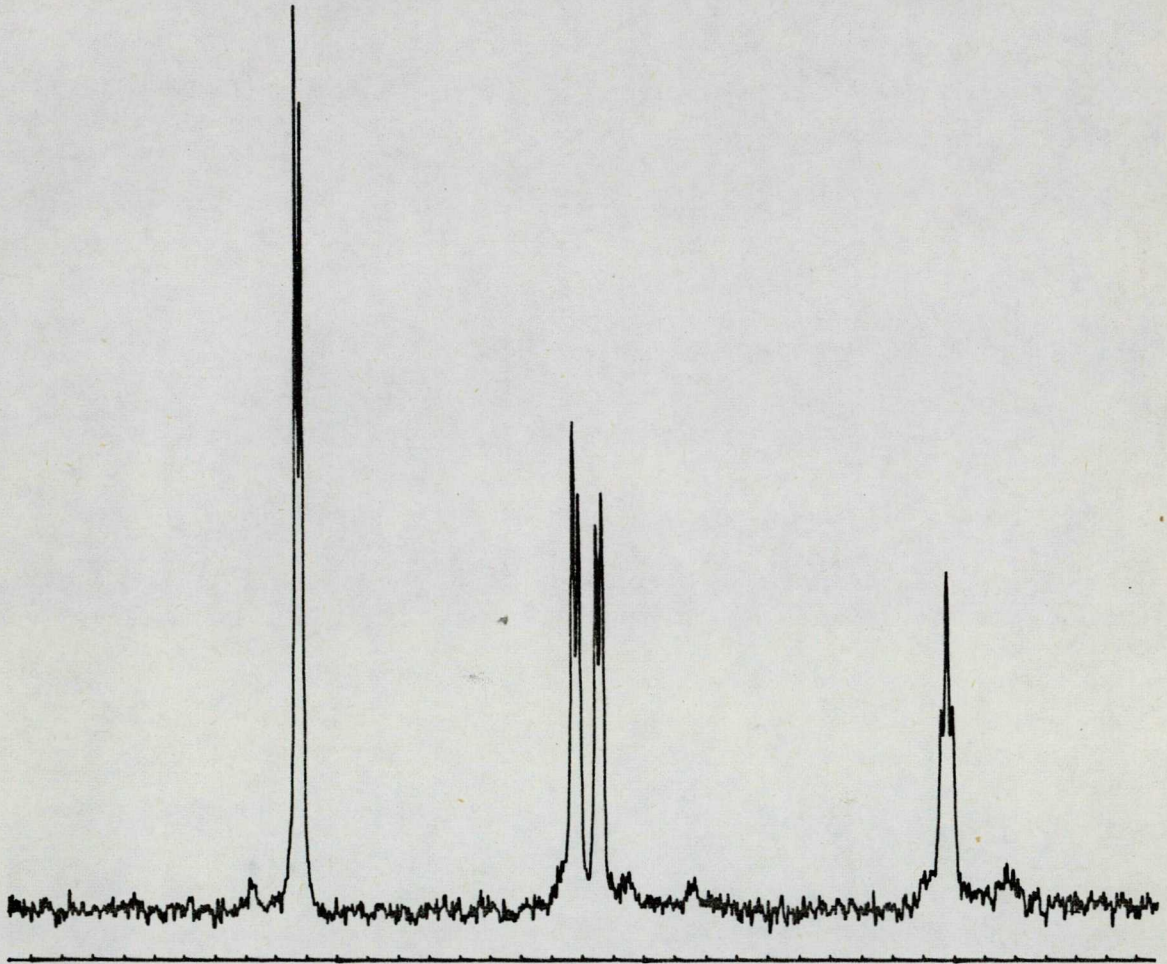
A foszfomonoészterázos emésztés vékonyrétegkromatográfiás követésével /S₃ rendszer/ kimutattam, hogy a 78c-hez vezető hidrolízis két intermedieren keresztül haladt, melyek közül az apolárosabb termék 80a; 5'-monofoszfáttal azonos.

E reakció során nyert ppA/NB/2'p5'A/NB/2'p3'A/NB/ szolgált az elució 47-52 frakcióinak azonosításához.

80b 5'-trifoszfát csoportjának meglétét egyértelműen e vegyület ^{31}P NMR spektrum igazolja /7.6. ábra/.³⁷

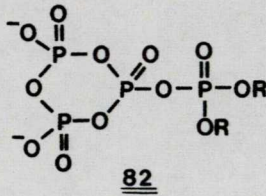

7.6. ábra. 80b ^{31}P NMR spektruma. δ /ppm/ /dioxán: $\text{D}_2\text{O}=2:1/=$
0.30 /s/; 0.13 /s/; -8,83 /d/, $J = 18.4 \text{ Hz}$ / P^γ //;
-9,58 /d/, $J = 18.9 \text{ Hz}$ / P^α /; -20.80 /t/ $J = 19.2 \text{ Hz}$
/ P^β /.

Az internukleotid kötések foszforileződése során létrejövő vegyes anhidrid /66b $\text{R}_1 = \text{ONB}$ / és a pirofoszfát anion reakciójából levezethető 82 vegyület a foszforsav diészter -

foszforsav vegyes anhidridek ismert hidrolizis érzékenysé-
ségevel összhangban⁸⁰ - a termékelegy feldolgozása során
az internukleotid kötés regenerálódása közben elbomlik.

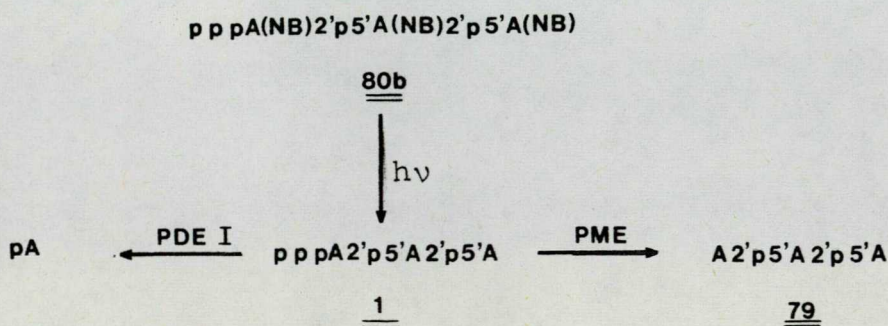
80b ³¹P NMR spektrumában a 0.30 és 0.13 ppm-nél jelentkező
két jel szubsztituálatlan internukleotid kötések jelenlé-
tét igazolja.

80b o-nitrobenzil csoportjainak fotolitikus eltávolí-
tása során nyert terméket /1/ DEAE-Sephadex oszlopon
TEAB lineáris gradiensével izoláltam.

1 5'-trifoszfátcsoportjának megléte a védett 80b ³¹P NMR
spektrumából következik. /Az 5'-trifoszfát terminális a
fotolizis körülményei során nem változik/.

1 foszfodiészteráz I-vel végzett hidrolizisének egyetlen
UV abszorbeáló terméke adenzin 5'-foszfát. Ez a kísérlet
igazolja, hogy nem történt bázis modifikáció az 5'-tri-
foszfát terminális kiépítése során.

1 internukleotid kötéseinek 2'-5' helyzetét igazolja,
hogy a foszfomonoészterázos emésztés után a T₂RNÁzzal
szemben rezisztens 79-vegyület keletkezik.

1 vegyület szerkezetének közvetett igazolását jelentik az elvégzett biológiai kísérletek eredményei. 1 kalciumfoszfátos koprecipitációs technikával BHK sejtbe juttatva 10^{-7} M-os koncentrációban a Sindbis-virus szaporodását 70 %-osan gátolta - ami 1 gátló hatására közölt irodalmi értékkel megegyezik.⁹

7.4.2.1. Az eljárás értékelése

5'-O-trifoszforil-adenilil-/2'-5' /-adenilil-/2'-5' /-adenozin /1/ előző fejezetben ismertetett szintézise során a $P^{\alpha}\text{-O-C}^{5'}$ kötés kiépítése a trimer molekulán történik és a foszforilezés elsődleges termékeként keletkező 5'-foszfodikloridát terminális intermedier szolgál a trifoszfát csoport kiépítésének kiindulási anyagaként - tehát e szintézis a 3. fejezetben választott csoportosítás szerint az A.2. csoportba tartozik.

Az ugyancsak e csoportba tartozó 22 foszforilező ágenssel szemben ez esetben az egyszerű foszforilkloriddal történik az aktivált 5'-foszfát csoport kiépítése és a $P^{\alpha}\text{-O-C}^{5'}$ valamint a $P^{\alpha}\text{-O-P}^{\beta}$ kötések együttesen 60 %-os hozammal alakíthatók ki, szemben a 22 alkalmazásával elért 25 %-os termeléssel.

Az eljárás preparatív szempontból az o-nitrobenzil védőcsoportok hidrogenolitikus eltávolításával egyszerűsíthető.

8. Az eredmények összefoglalása

A Yoshikawa reakció - azaz nem védett nukleozidok POCl_3 -val trialkilfoszfátokban történő foszforilezése - főtermékeként keletkező nukleozid 5'-foszfodikloridátok hidrolitikus bontása nukleozid 5'-foszfátok előállítására széleskörűen használt: mind természetes mind módosított szerkezetű nukleozidok foszforilezésére alkalmas eljárás. Munkámban az e foszforilezési módszer primer termékeként keletkező nukleozid 5'-foszfodikloridátok szintetikus felhasználásának néhány lehetőségét vizsgáltam.

1./ A foszforilezés primer termékelegyenek ammonolízisével és az így kapott nukleozid 5'-foszfodiamidátok és 3'-foszfodiamidátok kromatográfiás elválasztásával a foszforilezés szelektivitásának vizsgálatát végeztem el 5-Fluoro és 5-Alkil dezoxiuridin származékok, 2'-dezoxiadenozin és 3'-dezoxiadenozin esetében.

Módszert dolgoztam ki 5-Fluoro és 5-Alkil 2'-dezoxiuridin 5'-foszfátoknak a megfelelő 5-foszfodiamidátokon keresztül történő előállítására.

2./ Adenozin, 2'-dezoxiadenozin és 3'-dezoxiadenozin esetében igazoltam, hogy a nukleozid 5'-foszfodikloridátok a megfelelő nukleozid 5'-trifoszfátok szintézisének alkalmas kiindulási anyagai - így lehetővé vált egy nukleozidból kiinduló egyszerű, jó hozamu nukleozid 5'-trifoszfát szintézis kidolgozása.

3./ Fenti módszer oligoribonukleotidok foszforilezésére való kiterjesztésével - egy az interferon hatásmechanizmusában kulcsszerepet játszó természetes vegyület: 5'-O-trifoszforiladenilil /2'-5'/ adenilil /2'-5'/ adenzin /pppA2'p5'A2'p5'A/ szintézisét végeztem el.

9. KISÉRLETI RÉSZ

Anyagok:

A nukleozidokat felhasználás előtt 110 °C-on csökkentett nyomáson foszforpentoxid felett 4-6 órát szárítottam. Adenozin, 2'-deoxiadenozin; 2'-deoxiuridin, timidin, 5-fluor-2'-deoxiuridin kereskedelmi termékek /Sigma/ voltak.

A 3'-deoxiadenozint irodalmi eljárás alapján⁸¹ szintetizáltam, az 5-izopropil-2'-deoxiuridint a Központi Kémiai Kutatóintézet Nukleotid Kémiai Kutató csoportjában állították elő.

A foszforil kloridot; trimetilfoszfátot, morfolint 1 Hgmm nyomáson desztilláltam. A dimetilformamidot és a piridint foszforpentoxidról történő desztillációval vízmentesítettem. Az abszolútizált oldószereket molekulaszintén /4 Å/ tároltam.

A benzoil klorid /Lachema-Brno/, hidrazinhidrát /Carlo Erba/, p-toulol szulfonsav klorid /Reanal/, o-nitrobenzaldehyd /Merck/, 1,2,4-Triazol /Fluka/, N-metilimidazol /EGA/, triizopropilbenzol-szulfonsav klorid /Fluka/, monometoxitritil klorid /EGA/ - kereskedelmi termékek voltak. A p-klórphenil foszfodikloridát irodalmi eljárás szerint készült⁷⁶.

A szerkezetigazolásokhoz felhasznált enzimek:
Escherichia coli alkalikus foszfatáz /EC 3.1.3.1/, T₂
Ribonukleáz /EC 2.7.7.17/, Foszfodiészteráz I /EC 3.1.4.1/

/Sigma/, az oszlopkromatográfiás ioncserélők: DOWEX 1x8, 200-400 mesh /Serva/, DOWEX 50x8, 200-400 mesh /Serva/, DEAE cellulóz, DE-32 /Whatman/, DEAE-Sephadex A-25 /Sigma/, megoszlásos kromatográfiához használt hordozó: cellulóz CC 31 /Whatman/, az adszorpciós kromatográfiához használt szilikagél: Kieselgel 60, 40-63 μ /Merck/ kereskedelmi termékek voltak.

Módszerek:

Az oldatok bepárlását 1 Hgmm nyomáson 30 °C-os vízfürdőről rotációs bepárlón /Rotavapor, Büchi/ végeztem. Az oszlopkromatográfiás elválasztások nyomonkövetése az anyagok UV fényelnyelése alapján /Spektromom 303/, illetve az egyes frakciók vékonyrétegkromatográfiás analízise alapján történt.

Az abszorpciós spektrumokat Cary-15 spektrofotométeren regisztráltam. A ^{31}P NMR spektrumok felvétele JEOL FX 60 spektrométeren /55-58 vegyületek/, illetve Bruker-250 FT spektrométeren történt /78c, 80b vegyületek/ 24,2 MHz, illetve 101,2 MHz frekvencián. A megadott kémiai eltolódások 85 %-os H_3PO_4 külső standardra vonatkoznak.

Az o-nitrobenzil védőcsoportokat tartalmazó vegyületekkel csökkentett megvilágítás mellett dolgoztam.

Az anorganikus foszfát meghatározását Eibl és Lands módszere szerint végeztem⁸³.

Az enzimatis hidroliziseket a vizsgált anyagok 50 n móljával végeztem /37°C, 2 ó/. Az alkalikus foszfatázt /0.1 egység/ 10 µl 0.5 M /NH₄/₂CO₃ oldatban /pH = 9.5/, a foszfodieszteráz I-t /0.1 egység/ 10 µl 0.1 M nátrium-karbonát - nátriumhidrogén karbonát pufferben /pH = 10.4/ a T₂ ribonukleázt /5 egység/ 0.1 M ammóniumacetát /pH = 4.5/ pufferban alkalmaztam. Az enzimatis hidrolizisek termékeit autentikus kontrollanyagokkal /Sigma/ való vékonyrétegkromatográfiás összehasonlítással azonosítottam.

A vékonyrétegkromatográfiás vizsgálatokat saját készítésű cellulóz: szilikagél = 8:2 rétegeken, szilikagél készrétegeken /Silica Gel 60 F₂₅₄, Merck/, cellulóz készrétegeken /cellulóz F₂₅₄, Merck/ és PEI cellulóz anioncserélő készrétegeken /Polygram Cel 300 PEI/UV₂₅₄, Macherey-Nagel/ végeztem. A rétegeken az anyagokat UV-fényelnyelésük alapján 254 nm hullámhosszúságú fényben /Desaga UVIS/ detektáltam.

Az alkalmazott kromatográfiás rendszerek:

- S₁ : n.butanol:etanol:0.1 M TEAB = 16:2:5 /cellulóz-szilikagél = 8:2/
- S₂ : n.butanol:etanol:H₂O = 16:2:5/szilikagél
- S₃ : n-propanol:ccNH₄OH:H₂O = 11:7:2/szilikagél
- S₄ : n.butanol:ecetsav:H₂O = 5:3:2/cellulóz
- S₅ : kloroform:etanol = 10:1/szilikagél
- S₆ : kloroform:etanol = 97:3/szilikagél
- S₇ : etanol:1 M ammóniumacetát = 5:2/szilikagél
- S₈ : kloroform:metanol = 8:2/szilikagél

S₉ : 0.25 M NH₄HCO₃/PEI

S₁₀: 0.3 M NaCl /PEI

S₁₁: 0.5 M NaCl/PEI

S₁₂: 1.5 M NaCl/PEI

S₁₃: tel. /NH₄/₂SO₄:1 M nátriumacetát:i.propanol = 80:18:2/
/cellulóz-szilikagél = 8:2

S₁₄: n.propanol:ccNH₄OH:H₂O = 11:7:2/cellulóz-szilikagél =
8:2

Az R_f értékeket az 5.1 és 9.1 táblázat foglalja össze.

Az ioncserés oszlopkromatográfiás elválasztásoknál használt trietilammónium-hidrogénkarbonát, pH = 7.5 puffer⁸³ szerint készült.

Vegyület száma	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆	S ₇	S ₈	S ₉	S ₁₀	S ₁₁	S ₁₂	S ₁₃	S ₁₄
<u>1</u>		0.31						0.10					
A2' / 3' / p											0.39		
											0.28		
ppA		0.16						0.31					
ppA2' p5'-													
-A2' p5' A		0.35						0.24					

5-Fluoro-2'-deoxiuridin 5'-foszfodiamidát /55a/

54a /246 mg, 1 mmól/ jól kevertetett trimetilfoszfátos oldatához /2.5 ml/ 0°C-on frissen desztillált foszforil kloridot 10.2 ml 2.2. mmól adtam. A kevertetést 0°C-on 24 órát folytattam, majd 7.0 M-os ammónium-hidroxid oldatot /10 ml/ adtam a reakcióelegyhez és az oldatot szárazra pároltam.

A párlási maradékot deszt. vizben oldottam és az oldatot DEAE-cellulóz [HCO_3^-] oszlopon /1.6x53 cm/ bocsátottam át /eluciós sebesség 20 ml/perc/frakció/.

54-57a vegyületek keveréke 10-30 frakció között eluálódott. E frakciókat egyesítettem és szárazra pároltam. A párlási maradékot n. butanol/etanol/0.1 M trietilammónium hidrogénkarbonát, pH = 7.5 16:2:5 elegyével ekvilibrált cellulóz /Whatmann CC-31/ oszlopra vittem fel. Az eluciót ugyanezen szolvenssel végeztem /eluciós sebesség: 4.5 ml/ 20 perc/frakció/.

54a 12-31 frakciókban; 56a 42-50 frakciókban; 55a 52-80 frakciókban és 57a 124-160 frakciókban eluálódott.

A termékelegy összetételét az 5.1. táblázatban tüntettem fel. A megfelelő frakciók bepárlása után az anyagok sómentesítését vízzel való ismételt bepárlással végeztem el.

^{31}P NMR / D_2O , pD = 7.0/ H_3PO_4 /:

δ = 20.61 /55a/; 19,79 /56a/; 19.79 és 20.24 ppm /két egyenlő intenzitású jel /57a/

12 órás állás után /pD = 1.0/ a hidrolizis termékek spektrumai:

^{31}P NMR / D_2O , pD = 1.0/ H_3PO_4 /

δ = -0.16 /55a/; -0.89 /56a/; -0.26 és -0.93 ppm /két egyenlő intenzitású jel /57a/

5-Fluoro-2'-dezoxiuridin 5'-foszfát /58a/

Az előző folyamat során nyert 55a-t /0.45 mmól/
50 %-os vizes ecetsavban /45 ml/ oldottam és az oldatot
50 °C-on 5 órát tartottam, majd szárazra pároltam.
Az ecetsav nyomokat vízzel való ismételt bepárlással
távolítottam el. A párlási maradékot deszt.vizben oldottam,
majd DEAE-cellulóz [HCO_3^-] oszlopra /1.6x53.0 cm/ kötöttem
fel. Az eluciót viz és 0.2 M trietilammónium hidrogén-
karbonát oldat lineáris gradiensével végeztem.
/2000 ml, eluciós sebesség: 20 ml/20 perc/frakció/.
A legnagyobb intenzitású, 0.15 M puffer koncentrációnál
eluálódó csucst bepároltam, majd az anyagot vízzel való
ismételt bepárlással sómentesítettem.
A párlási maradékot vízben /1 ml/-ben oldottam.
Az oldat liofilezése után 58a-t /0.231 g, 97 %/ bis-
-triethylammóniumsóként izoláltam.
 ^{31}P NMR / D_2O , pD = 1.0/ H_3PO_4 /: δ = -0.26 ppm.

2'-dezoxinukleozid 5'-foszfodiamidátok /55b, 55c, 55d/

E vegyületek szintézisét 54b /0.5 mmól/, 54c /1 mmól/ és 54d /0.1 mmól/-ből kiindulva az 55a vegyület szintézisének leirtak szerint végeztem el. 54b és 54c esetén a foszforilezés reakcióideje 7 óra volt. A termékelegyek összetételét az 5.1. táblázatban tüntettem fel.

2'-dezoxinukleozid 5'-foszfátok /58b, 58c, 58d/

E vegyületek szintézisét 55b-c-ből kiindulva 58a szintézisének leirtak szerint végeztem el.

Termelések: 58b: 0.133 g /93 %/, 58c: 0.260 g /95 %/

58d: 0.023 g /95 %/

^{31}P NMR / D_2O , pD = 1,0 / H_3PO_4 /: δ = -0.22 /58b/, -0.28 /58c/, -0.30 ppm /58d/.

Bisz-tri-n-butylammónium pirofoszfát /0.5 M-os oldat
DMF-ben/

$\text{Na}_2\text{P}_2\text{O}_7 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$ /2.23 g; 5 mmól/ vizes oldatát /50 ml/ DOWEX 50x8 [H^+] gyantával feltöltött oszlopon /30 ml/ csurgattam át. /V = 60 ml/ó/; majd az oszlopot desztillált vízzel /70 ml/ semlegesre mostam. Az oszlopról lejöő oldatot etilalkohol /20 ml/ és tri-n-butylamin /2.38 ml; 10 mmól/ keverékébe csepegtettem; a szedő edényt jeges vízzel hűtöttem. Bepárlás után az olajos párlási maradékot etilalkohollal /2x30 ml/ és DMF-vel végzett együttes bepárlással vízmentesítettem.

A párlási maradékot DMF-ben oldottam és 10 ml-es mérőlombikban jelig töltöttem. Az oldatot molekulaszita /4 Å/ felett tároltam.

Adenozin 5'-trifoszfát /62a/

59_a-t /53.44 mg, 0.2 mmól/ trimetilfoszfátban /0.5 ml/ szuszpendáltam, majd jeges vizes fürdőben 0°C -ra hűtöttem /30 perc/. Foszforil kloridot /24 μl ; 0.264 mmól/ adtam a reakcióelegyhez és a kevertetést 0°C -on 1.5 órát folytattam.

Az intenzíven kevertetett reakcióelegybe 0.5 M-os bisz-tri-n-butylammónium pirofoszfát dimetilformamidos oldatának /2 ml/ és tri-n-butyl amin /200 μl / keverékét pipetáztam, majd 1 perc állás után a reakcióelegyet 1 M-os

triethylammónium hidrogénkarbonát oldatra öntöttem /5 ml/. Az oldatot szobahőmérsékleten 20 percet kevertettem, majd bepároltam és a bepárlás megismétlésével TEAB mentesítettem. A párlási maradékot desztillált vízben /10 ml/ feloldottam és a DE-32[HCO₃⁻] oszlopra kötöttem /1.5x60 cm/.

Az eluciót 1000 ml víz és 1000 ml 0.4 M-os TEAB lineáris gradiensevel végeztem /6.2. ábra, A./Átfolyási sebesség: 60 ml/ó, frakció térfogat: 19 ml/.

A 66-85 frakciókban eluálódó kromatográfiásan homogén /S₃/ 62a-t tartalmazó frakciókat egyesítettem és szárazra pároltam.

Termelés 2550 OD/260 nm /86 %/.

3'-deoxiadenozin-5'-trifoszfát 62c és 2'-deoxiadenozin-5'-trifoszfát 62b

62c és 62b előállítását, 59c-ből, illetve 59b-ből kiindulva a 62a-nál leírtak szerint végeztem el. 59b foszforilezését -20 °C-on 2 órás reakcióidőt alkalmazva végeztem. A termékelemek összetételét a 6.2. ábrán tüntettem fel.

P³-morfolino-P¹-[adenozin-5'-trifoszfát] /63a/

59a-t /53.44 mg, 0,2 mmól/ trimetilfoszfátban /0.5 ml/ szuszpendáltam, majd jeges vízben 0 °C-ra hűtöttem. Foszforil kloridot /24 µl, 0.264 mmól/ adtam a reakcióelegyhez és a kevertetést CaCl₂-os csővel lezárt lombikban 0 °C-on 1.5 órát folytattam. Az intenzíven kevertetett reakció-

elegybe 0.5 M-os bisz-tri-n-butilammónium pirofoszfát dimetilformamidos oldatának /2 ml/ és tri-n-butilamin /200 µl/ keverékét pipettáztam, majd 1 perc állás után a reakcióelegyhez morfolint /348 µl, 4 mmól/ adtam. A keletkező csapadékos oldatot 10 percig kevertettem, majd 1 M TEAB hozzáadása után /4 ml/ szárazra pároltam. A bepárlást metanol /2x10 ml/ hozzáadásával megismételtem, majd a reakcióelegy vizes oldatát /10 ml/ DOWEX 1x8 [HCO₃⁻] oszlopra kötöttem. Az eluciót 1000 ml H₂O és 100 ml 1 M TEAB lineáris gradiensével végeztem. 63a 0.85 - 0.92 M pufferkoncentrációnál eluálódott. A megfelelő frakciókat egyesítettem és bepároltam. Termelés 2457 OD/260 nm /82.5%/.

N⁶-benzoil adenzin /68/

Piridinben /60 ml/ szuszpendált adenzinhez /5.04 g, 20 mmól/ jeges vizes hűtés és kevertetés közben benzoil-kloridot /16 ml, 138 mmól/ adtam. A reakcióelegyet 20 órát kevertettem, majd jeges vízre /1200 ml/ öntöttem. A keletkezett fehér csapadékot kloroformba /3x400 ml/ ráztam át. A kloroformos fázist vízzel /2x200 ml/ mostam, majd nátriumszulfáton szárítottam és bepároltam. A reakcióelegy vékonyrétegkromatográfiás ellenőrzése /Benzol:Éter = 1:1, szilikagél/ egységes termékként /R_f = 0.8/ N,N,O^{2'},O^{3'}, -O^{5'}-pentabenzoil adenzin keletkezését mutatta. A párlási maradékot 40 ml piridinben feloldottam, majd további 60 ml etilalkoholt adtam. A homogén oldathoz 2.0 N nátrium-hidroxid/etilalkohol elegyét /160 ml/ öntöttem, intenzív kevertetés közben. 7 perc után a reakcióelegyet Dowex 50x8 /piridinium/ gyantával semlegesítettem. A gyantát leszűrtem és 20 %-os vizes piridinnel mostam. Az oldatot szárazra pároltam. A párlási maradékot etilalkoholból /800 ml/ átkristályosítottam. 20 órás hűtőszekrényben való állás után a kivált szintelen kristályokat nuccsoltam, éterrel /200 ml/ mostam és csökkentett nyomáson foszforpentoxid felett szárítottam.

A kromatográfiásan homogén, benzoésav mentes termék sulya: 4,98 g. Termelés: 67 %.

O-Nitrobenzaldehyd-tozilhidrazon

O-nitrobenzaldehyd /7.83 g, 51.6 mmól/ metanolban /15.6 ml/ készült oldatához jeges hűtés és kevertetés közben metanolban /4.7 ml/ oldott tozilhidrazidot /9.79 g, 52,4 mmól/ adtam. A reakcióelegyet 30 percet kevertettem, majd 1 órára -20°C -ra hűtöttem le. A kivált halványsárga kristályokat nuccsoltam, hideg metanollal /30 ml/ mostam és csökkentett nyomáson, foszforpentoxid felett szárítottam. Termelés: 14.7 g /90 %/.

O-nitrofenil diazometán /69/

O-nitrobenzaldehyd-tozilhidrazont /19,2 g, 60 mmól/ 2.0 M nátriumhidroxidban /60 ml/ feloldottam, majd a sötét-piros oldatot 3 órán keresztül szobahőmérsékleten állni hagytam. A kivált narancssárga kristályokat leszivattam, vízzel /10 ml/ mostam, majd a nuccsnedves anyagot kloroformban /80 ml/ feloldtam. Az anyagban maradt víz a kloroformtól elvált. A fázisokat elválasztottam. A kloroformos fázist kb. 3-5 ml térfogatra bepárooltam. Az így kapott oldatot azonnal felhasználtam N^6 -benzoiladenozin alkilezéséhez.

N^6 -benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin /70/ és

N^6 -benzoil-2'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin /71/

N^6 -benzoiladenozint /68/ /4.0 g, 10.77 mmól/ és $\text{SnCl}_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ -t /192 mg, 0,85 mmól dimetilformamidban

/110 ml/ oldottam, majd az o-nitrobenziltozilhidra-
zonból /19.2 g, 60 mmól/ frissen készített o-nitro-
fenildiazometán kloroformos oldatát /3 ml/ adtam hozzá.
A reakcióelegyet, sötétben 22 órát 45°-on tartottam.
A reakció menetét vékonyrétegekromatográfiásan követtem
/szilikagél, kloroform/etanol = 20/1/. 22 óra után a
kiindulási /68/ már csak nyomokban volt jelen. A reak-
cióelegy fő komponensként /70/-t és a vele izomer
/71/-t tartalmazta. Az alkilező ágens feleslegét mono-
klór ecetsav /360 mg/ metanolban készült /10 ml/ olda-
tával elbontottam, majd bepárlás; /40°/ után az olajos
párlási maradékot piridinben /10 ml/ oldottam fel, és az
oldatot n. hexánba csepegtettem /600 ml/. A hexánt
dekantáltam, az olajos piridines oldatot szárazra párol-
tam és toulollal /30-30 ml/ való többszöri koevaporációval
piridinmentesítettem. A párlási maradékot 10 ml diklórmetán-
ban feloldottam és szilikagél oszlopra vittem. /Kieselgel
200, 24x4 cm/. Diklórmetános mosás /1000 ml/ után /70/
és /71/ keverékét 4 % etilalkohol tartalmu diklórmetánnal
eluáltam. A megfelelő frakciókat egyesítettem és az olda-
tot etilalkohol /20 ml/ hozzáadása után bepároltam. A
párlási maradék halványsárga hab, amit 100 ml etanol-
mentes kloroformban feloldottam. Hűtőszekrényben való
állítás /20 óra/ után a kiváló fehér kristályokat, leszűrtem
majd n.hexánnal mostam. Az anyalugot 50 ml-re való bepár-
lás után újra kristályosítottam. Termelés: /1,25 g, 23 %/.

Az anyag izomer mentességét vékonyrétegkromatográfiásan, /R_f táblázat/ ellenőriztem.

Az anyalug ismételt oszlopkromatográfiával izomermentes 71-t tudtam előállítani.

¹H NMR DMSO-d₆: 70 δ = 6.25 /H'₁/ J_{1',2'} = 6 Hz

71 δ = 6.15 /H'₁/ J_{1',2'} = 6 Hz

Irodalmi érték⁷²:

70 δ = 6.25 /H'₁/ J_{1',2'} = 6 Hz

71 δ = 6.12 /H'₁/ J_{1',2'} = 6 Hz

N⁶-Benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-monometoxitritil
adenozin /72/

N⁶-Benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin /70/ /0.99 g, 1.95 mmól/ piridines oldatához /14 ml/ monometoxitritil kloridot /1.04 g, 3.37 mmól/ adtam, és a reakcióelegyet 16 órát 20^oC-on tartottam. Ezután etilalkoholt /40 ml/ adtam hozzá és 30 perc állás után bepároltam. A bepárlást kloroform-toulool elegyben való oldás után többször megismételtem és az ily módon piridinmentesített párlási maradékot kloroformban /50 ml/ oldottam és szilikagél oszlopra vittem /Kieselgel 60, 40 g/.

A terméket kloroform:etanol = 20:1 szolvenssel eluáltam. A termék 900-1000 ml eluens térfogatnál jött le az oszlopról. A megfelelő frakciókat összeöntöttem és bepároltam. A kapott fehér hab súlya 1.32 g /86.7 %/.

N⁶,N⁶,2'-O-tribenzoil-3'-O-/o-nitrobenzoil/-adenozin /76/

N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-O-monometoxitritil-adenozint /72/ /0.388 g, 0.5 mmól/ feloldottam piridinben /970 ml/, majd benzoilkloridot /232 ml, 2.25 mmól/ adtam hozzá. A reakció menetét vékonyrétegkromatográfiásan követtem. 3.5 óra után a reakcióelegy /R_F 1,5 % EtOH : CHCl₃ = 0.760/ egyetlen tritil pozitív termékeket tartalmazott /75/. A reakciót metanol /3 ml/ hozzáadásával állítottam le, majd 1 óra állás után szárazra pároltam. A bepárlást kloroform-benzol elegyben való oldás után többször megismételtem, majd az ily módon piridinmentesített párlási maradékot kloroformban /3 ml/ oldottam és 20 ml 80 %-os ecetsavat adtam hozzá. 3 óra állás után az oldatot szárazra pároltam és metanol-kloroform eleggyel megismételt bepárlással eltávolítottam az ecetsav maradékát. A párlási maradékot kloroformban /5 ml/ feloldottam és szilikagél oszlopra kötöttem fel /Kieselgel 60, 40 g/. Az oszlopot kloroformmal mostam /5000 ml/, majd a terméket kloroform:metanol = 50:1 szolvenssel eluáltam. Az egyesített frakciókat szárazra pároltam. Termelés: $E_{260 \text{ nm}}^{\text{EtOH}} = 9040 \text{ OD. /90,4 \%/.}$

N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-O-monometoxitritil-adenozin-2'-foszfát-p-klórphenilészter trietilammónium-só /74/

A. Foszforsav-p-klórphenilészter-dikloridot /480.6 µl, 3.0 mmól/ absz. piridinben /8.2 ml/ oldottam keverés

közben, majd 1,2,4-triazolt /464 mg, 6.75 mmól/ adtam a reakcióelegyhez és a kevertetést szobahőmérsékleten kalciumkloridos csővel lezárt lombikban 30 percet folytattam.

B. N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-O-monometoxitritil-adenozint /72/ /1.168 g, 1.5 mM/ absz. piridinben /10 ml/ oldottam és az oldatot szárazra pároltam. A párlási maradékot absz. piridinben /7.5 ml/ oldottam és az oldatot az A./ pontban leirt módon előkészített foszforilező ágenshez adtam.

A reakció menetét 10 % etilalkohol-kloroform rendszerben, szilikagél rétegen követtem. 30 perc után 15 ml piridin 5.1 ml trietilamin és 1.5 ml viz elegyének hozzáadásával állítottam le a reakciót, majd 10 perc állás után telített Nátriumhidrogénkarbonát vizes oldatára /100 ml/ öntöttem a reakcióelegyet. Kloroformmal /2x100 ml/ extraháltam, majd a kloroformos fázist telített nátriumhidrogénkarbonát oldattal /2x100 ml/ mostam, nátriumsulfáton szárítottam és toulol /20 ml/ hozzáadása után szárazra pároltam.

A párlási maradékot diklórmetánban /10 ml/ oldottam és szilikagél oszlopra /Kieselgel 60, 30 g/ vittem. A terméket 10 % etilalkohol-diklórmetán szolvenssel eluáltam. A megfelelő frakciókat bepároltam, és 74-t fehér szilárd habként izoláltam. Termelés: 1.16 g /72 %/.

N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-O-monometoxitritil-
-adenilil-/2'-5'/-N⁶,N⁶,2'-O-tribenzoil-3'-O-/o-nitro-
benzil/-adenozin-p-klórfenilészter /77a/ és
N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-
-N⁶,N⁶,2'-O-tribenzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin-
-p-klórfenilészter /77b/

A kapcsolási reakció foszfát komponensének /74/
/643.2 mg, 600 µM/ és hidroxil komponensének /76/
/356.5 mg, 500 µM/ absz. piridines oldatát /10 ml/
szárazra pároltam. A fehér habszerű párlási maradékot
absz. piridinben /5 ml/ oldottam, majd az oldathoz
TPSCI-t /454.2 mg, 1,5 mM/ és N-metilimidazolt /246
µl, 3 mM/ adtam. A homogén oldatot 1 órát állni hagy-
tam, majd hűtés közben vizre /15 ml/ öntöttem. A fehér
csapadékos oldatot bepároltam, majd diklórmetán
/3x10 ml/ hozzáadásával a bepárlást megismételve, piri-
dinmentesítettem. A reakcióelegy vékonyrétegekromatográfiás
elemzése /77a/-re jellemző diasztereomerek jelenlétét
mutatta /lásd R_f táblázat/.

Az előző eljárás szerint nyert 77a vegyületet kloroform-
ban /20 ml/ oldottam. Az opálos oldathoz 2 % p-toulol-
szulfonsavat tartalmazó kloroform/metanol /7/3/ elegyet
/30 ml/ adtam. A reakcióelegyet 30 percet szobahőmérsék-
leten hagytam állni, majd 5 %-os NaHCO₃ oldattal /30 ml/
ráztam össze. A CO₂ fejlődés megszűnése után a fázisokat

szeparáltam, és a kloroformos fázist szárítás /Na₂SO₄/ után szárazra pároltam.

A párlási maradékot diklórmetánban oldottam, és 77b-t szilikagél /Kieselgel 60, 20 g/ töltetű oszlopra kötöttem fel. A metoxitritanolt diklórmetánnal /700 ml/, majd 77b-t 2 % metilalkohol-diklórmetánnal eluáltam. A kromatográfiásan homogén frakciókat egyesítettem és szárazra pároltam. 77b-t szilárd fehér habként izoláltam. Termelés: 555,7 mg /333 μM/ 66.6 %.

N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-5'-O-monometoxitritil-
-adenilil-/2'-5'-N⁶-benzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-
-/2'-5'/-N⁶,N⁶,2'-O-tribenzoil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adeno-
zin-di-p-klórfenilészter /78a/ és
3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-
-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenozin /78c/

A kapcsolási reakció foszfátkomponensének /74/ /462 mg, 430 μM/ és hidroxil komponensének /77b/ /557.7 mg, 333 μM/ absz. piridines oldatát /10 ml/ szárazra pároltam. A kapott sárgásfehér habot piridinben /3.3 ml/ oldottam, majd az oldathoz TPSCl-ot /298 mg, 990 μM/ és N-metilimidazolt /158 μl, 1.98 mM/ adtam. 1 órás állás után a reakcióelegyet hűtés közben deszt. vízre /15 ml/ öntöttem és a csapadékos oldatot bepároltam, majd diklórmetánnal /3x10 ml/ való ismételt bepárlással piridin mentesítettem.

A párlási maradékot diklórmetánban /5 ml/ oldottam és szilikagél oszlopkromatográfiával tisztítottam. /Kieselgel 60, 20 g/. Eluens: metilalkohol:diklórmetán = 98:2. A terméket /78a/ tartalmazó frakciókat /amelyek kevés elreagálatlan 77b-t is tartalmaztak/ bepároltam és az alábbi kétlépcsős eljárással deblokkoltam.

A párlási maradékot piridinben /20 ml/ oldottam, majd cc. NH_4OH -t /20 ml/ adtam hozzá és 48 órát szobahőmérsékleten állni hagytam, majd ezt követően 5 órát 60°C -on hevitettem a jól lezárt lombikot.

Bepárlás után 78b-t metanolban /3 ml/ oldottam és 80 %-os ecetsavat /25 ml/ adtam a reakcióelegyhez. A homogén oldatot szobahőmérsékleten 3 órát állni hagytam, majd szárazra pároltam. Az ecetsav nyomokat vízzel történő koevaporációval távolítottam el, majd a párlási maradékot piridinben /3 ml/ oldottam és deszt. vízzel higitottam kezdődő opálosodásig. A 78c-t tartalmazó oldatot $\text{DE}[\text{HCO}_3^-]$ oszlopra kötöttem fel. Az eluciót 1500 ml H_2O - 1500 ml 0,4 M TEAB lineáris gradiensevel végeztem. A 78c-t tartalmazó frakciókat egyesítettem és szárazra pároltam.

A bepárlást metilalkohollal /5x10 ml/ megismételtem, majd a TEAB mentes anyagot 1:1 dioxán: H_2O -ban /2 ml/ feloldottam és liofilizáltam.

A termék súlya: 182 mg /118.7 $\mu\text{Mól}$ /. Termelés: 36 %.

Az így nyert termékből nyomnyi mennyiségű /<1 %/ apolárosabb kontaminánst $\text{BuOH}:\text{EtOH}:\text{H}_2\text{O}$ 16:2:5 rendszerben, szilikagél rétegen végzett preparatív vékonyrétegekromatográfiával távolítottam el.

5'-O-foszforil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'5'/-3'-
-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-
-adenozin - tetrakis trietilamminiumsó /80a/

Liofilizált, P_2O_5 felett szárított 78c-t /3.9 μM ól,
5.97 mg/ trimetilfoszfátban /195 μl / oldottam, majd jeges
vizes fürdőben kevertetés közben O^0 -ra hűtöttem. $POCl_3$ -t
/12.5 μl , 135 μM ól/ adtam a reakcióelegyhez és a kever-
tetést $CaCl_2$ -os csővel lezárt lombikban, O^0 -on 3,5 órát
folytattam.

Az intenzíven kevert reakcióelegybe 1 M-os TEAB-ot /2 ml/
pipettáztam, majd az oldatot 30 perc állás után szárazra
pároltam. A párlási maradékot vízben /20 ml/ oldottam és
0.05 M TEAB-vel ekvibrált DE-32 HCO_3 /1.5x30 cm/ oszlopra
kötöttem fel. Az eluciót 600 ml 0.05 M TEAB és 600 ml
0.6 M TEAB lineáris gradiensevel végeztem. /Frakciótérfo-
gat: 19.5 ml/, átfolyási sebesség: 78 ml/óra/. 80a-t
tartalmazó frakciókat /32-40/ bepároltam, majd TEAB mente-
sitettem. A kromatográfiásan homogén termék: 126 OD egység/
260 nm; a 80b-nél megállapított ϵ_{260} szerint: 2.73 μM ól,
70 %.

5'-O-trifoszforil-3'-O-/o-nitrobenzil/-adenilil/2'-5'/-3'-
-O-/o-nitrobenzil/-adenilil-/2'-5'/-3'-O-/o-nitrobenzil/-
-adenozin - hexakis tretilammóniumsó /80b/

Liofilizált, P_2O_5 -felett exsikátorban 24 órát szárított

78c-t /20 $\mu\text{Mól}$, 30.64 mg/ trimetilfoszfátban /1 ml/ feloldottam, majd jeges vizes fürdőben kevertetés közben 0°C -ra hűtöttem. Foszforilkloridot /64 μl , 691 $\mu\text{Mól}$ / adtam a reakcióelegyhez és a kevertetést CaCl_2 -es csővel lezárt lombikban 0°C -on 3.5 órát folytattam.

Az intenzíven kevertetett reakcióelegybe 0.5 M-os bisz-tri-n-butilammónium pirofoszfát dimetilformamidos oldatának /4 ml/ és tri-butilamin /0.4 ml/ keverékét pipettáztam, majd 1 perc után a reakcióelegyet 0.5 M-os TEAB oldatra öntöttem /30 ml/. Az oldatot szobahőmérsékleten 3 órát kevertettem, majd szárazra pároltam és a bepárlás megismétlésével TEAB mentesítettem. A párlási maradékot deszt. vízben /40 ml/ oldottam és az oldat pH-ját cc.

NH_4OH -val 7.5-re állítottam be, majd 0.2 M-os TEAB-val ekvibrált DE-32 $[\text{HCO}_3^-]$ oszlopra kötöttem /1.5x60 cm/.

Az eluciót 1000 ml 0.2 M TEAB és 1000 ml 0.7 M TEAB lineáris gradiensével végeztem. /Átfolyási sebesség:

78 ml/óra, frakciótérfogat: 19.5 ml/. Az 50-62 frakciókban eluálódó kromatográfiásan homogén /S₃/ 80b-t tartalmazó frakciókat egyesítettem és szárazra pároltam. A párlási maradékot metilalkohollal végzett ismételt bepárlással sómentesítettem, majd dioxán:H₂O = 1:1-ben oldva /2 ml/ liofilizáltam. Termelés: 24.73 mg /12.12 $\mu\text{Mól}$ /.

$\epsilon_{260\text{nm}} = 46200$.

Adenilil- /2'-5' /-adenilil- /2'-5' /-adenozin /79/;

5'-O-foszforyl-adenilil- /2'-5' /-adenilil- /2'-5' /-

-adenozin /81a/ és

5'-O-trifoszforyl-adenilil- /2'-5' /-adenilil- /2'-5' /-

-adenozin /1/.

/Általános eljárás az o-nitrobenzil csoport eltávolítására/.

78c, 80a és 80b vegyületet /2-2 μ Mól/ etilalkohol:viz = 1:1 elegyben feloldottam /120 ml/ és az oldatokat Desaga Uvis UV-lámpa alatt 366 nm hullámhosszúságu UV fényel 2 órát besugároztam.

Az oldatokat 5-10 ml-re bepároltam és DEAE-Sephadex [HCO_3^-] /1.5x30 cm/ -oszlopra vittem fel. Az eluciót TEAB lineáris gradiensével végeztem. Az eluciók adatait az alábbi táblázat tartalmazza.

Vegyület	Gradiens	TEAB-koncentráció	Termelés* / % /
<u>79**</u>	0.05 - 0.4 M 600 - 600 ml	0.18 - 0.20	72.8
<u>81a</u>	0.1 - 0.5 M 600 - 600 ml	0.33 - 0.35	73.0
<u>1</u>	6.15 - 0.6 M 500 - 500 ml	0.42 - 0.44	76.0

*a termelés számításához felhasznált ϵ értékek irodalmi adatok³⁸,

**7.3. ábra.

A megfelelő frakciókat egyesítettem és bepároltam. A termékek sómentesítését metanollal való ismételt bepárlással végeztem. A biológiai vizsgálatokhoz és enzimatis hidrolizisekhez szükséges Na^+ sókat, az anyagok vizes oldatainak Dowex 50x8 Na^+ formájú oszlopon 1×15 cm/ való átbozsátásával nyertem.

IRODALOM

- 1./ I.M. Kerr és R.E. Brown, Proc. Natl. Acad. Sci. USA, 75, 256 /1978/.
- 2./ C. Baglioni, Cell, 17, 255 /1979/.
- 3./ B.R.G. Williams és I.M. Kerr, Trends Biochim.Sci. 5, 138 /1980/.
- 4./ P. Lengyel, Ann. Rev. Biochim. 51, 251 /1982/.
- 5./ P.F. Torrence, Molec.Aspects Med., 5, 129 /1982/.
- 6./ E.M. Martin, N.J.M. Birsdall, R.E. Brown és I.M. Kerr, Eur. J. Biochem. 95, 295 /1979/.
- A.G. Hovenassian, R.E. Brown, E.M. Martin, W.K. Roberts, M. Knight és I.M. Kerr, Methods in Enzymology, 79, 184 /1981/.
- B.G. Hughes, P.C. Srivastava, D.D. Muse és R.K. Robins Biochemistry, 22, 2116 /1983/.
- 7./ K.K. Ogilvie és N.Y. Theriault, Tetrahedron Lett., 2111 /1979/.
- A.K. Markham, R.A. Porter, M.J. Gait, R.C. Sheppard és I.M. Kerr, Nucl. Acid Res., 6, 2569 /1979/.
- J. Engels és J. Krahmer, Angew. Chem., 91, 1007 /1979/.
- R. Charubala és W. Pfeleiderer, Tetrahedron Lett. 1333 /1981/.
- R. Charubala, E. Uhlmann és W. Pfeleiderer, Liebigs Ann. Chem., 2392 /1981/.
- J.B. Chattopadhyaya, Tetrahedron Lett. 4113 /1980/.
- G.Gioeli, M. Kwiatkowski, B. Öberg és J.B. Chattopadhyaya, Tetrahedron Lett. 1741 /1981/.

- T. Shimidzu, K. Yamana és A. Murakomi, Nucl. Acid Res. Spec. Publ. 9, 183 /1981/.
- M.J. Karpeisky, L.N. Beigelmann, S.N. Mikhailov, N.S. Padukova, és J. Smrt, Coll. Chech. Chem. Comm. 47, 156 /1982/.
- J. Imai és P.F. Torrence, Methods in Enzymology, 79, 233 /1981/.
- H.L. Sleeper és L.E. Orgel, J. Mol. Evol. 12, 357 /1979/.
- 8./ K. Kwiatkowski, G. Gioeli, B. Öberg és J.B. Chattopadhyaya, Chemica Scripta, 18, 95 /1981/.
- J. Engels, Tetrahedron Lett. 4339 /1980/.
- G. Gosselin és J.L. Imbach, Tetrahedron Lett. 4699 /1981/.
- A. Jäger és J. Engels, Nucl. Acid Res. Spec. Publ. 9, 149 /1981/.
- R. Charubala és W. Pfeleiderer, Tetrahedron Lett. 4789 /1982/.
- G. Gioeli, J.B. Chattopadhyaya, A.F. Drake, B. Öberg, Chemica Scripta, 19, 13 /1982/
- J. Imai, M.I. Johnston és P.F. Torrence, J. Biol. Chem., 257, 13739 /1982/.
- D.A. Eppstein, Y.V. Marsh, B.B. Schryver, M.A. Larsen, J.W. Barnett, J.P.H. Verheyden és E.J. Prisbe, J. Biol. Chem., 257, 3990 /1982/.
- 9./ B.R.G. Williams és I.M. Kerr, Nature, 276, 88 /1978/.
- A.G. Hovanessian és J.N. Wood, Virology, 101, 81 /1980/.
- Y. Higashi, és Y. Sokawa, J. Biochem. /Tokyo/, 91, /2021/ 1982.

- 10./ M. Yoshikawa, T. Kato, T. Takenishi, Bull. Chem. Soc. /Japan/, 42, 3505 /1969/.
- 11./ M. Yoshikawa, T. Kato, T. Takenishi, Tetrahedron Lett., 5067 /1967/.
- 12./ L.A. Slotin, Synthesis, 737 /1977/.
- 13./ F. Eckstein, Kontakte /Merck/, 3, 3 /1978/.
- 14./ K.H. Scheit, Nucleotide Analogs, Synthesis and Biological Function, Wiley, New York, 1980.
- 15./ L. Xinuan, Y. Kun, Z. Yaoki, J. Jinren, W. Yumei, L. Yanchun, L. Boliang és W. Debao, Scientia Sinica, 26, 809 /1983/.
- 16./ A.M. Michelson, Biochim. Biophys. Acta, 91, 1 /1964/.
- 17./ H.G. Khorana, J. Am. Chem. Soc. 76, 3517 /1954/.
H.G. Khorana, Some Recent Developments in the Chemistry of Phosphate Esters of Biological Interest, Wiley, New York, 1961, p. 126.
- 18./ M. Smith és H.G. Khorana, J. Am. Chem. Soc., 80, 1141 /1958/.
- 19./ R.W. Chambers és H.G. Khorana, J. Am. Chem. Soc., 80, 3749 /1958/.
- 20./ A. Simoncsits és J. Tomasz, Nucl. Acid Res. 2, 1223 /1975/.
- 21./ J. Tomasz, A. Simoncsits, M. Kajtár, R.M. Krug és A.J. Shatkin, Nucl. Acid. Res., 5, 2945 /1978/.
- 22./ R.W. Chambers és J.G. Moffatt, J. Am. Chem. Soc., 80, 3752 /1958/.

- 23./ J.G. Mofatt és H.G. Khorana, J. Am. Chem. Soc., 83,
649 /1961/.
- 24./ V.V. Shumyantzeva, N.I. Sokolova és Z.E. Shabarova,
Nucl. Acad Res., 3, 903 /1976/.
- 25./ G.F. Mishenina, V.V. Samukov és T.N. Shubina, Bioorg.
Khim., 2, 179 /1976/.
- 26./ T. Mukaiyama és M. Hashimoto, J. Am. Chem. Soc., 94,
8528 /1972/.
- 27./ D.G. Knorre és V.F. Zarytova, Phosphorus Chemistry
directed towards Biology /Ed. W.J. Stec/ Pergamon
Press, 1980. p. 13.
- 28./ Bottka, S. Doktori disszertáció, Szeged, 1981.
- 29./ J.H. van Boom, R. Crea, W.C. Luyten és A.B. Vink,
Tetrahedron Lett., 2779 /1975/.
- 30./ J.A.J. den Hartog és J.H. van Boom, Recl. Trav. Chim.
Pays-Bas, 100, 285 /1981/.
- J.H. van Boom, P.M.J. Burgers, R. Crea, W.C. Luyten,
A.B.J. Vink és B.C. Reese, Tetrahedron, 31, 2953 /1975/.
- 31./ F.Cramer, H. Schaller és H. Staab, Chem. Ber. 94, 1612
/1961/.
- H. Schaller, H. Staab és F. Cramer, Chem. Ber., 94,
1621 /1961/.
- F. Cramer és H. Neuenhoffer, Chem. Ber., 95, 1664
/1962/.
- 32./ D.E. Hoard és D.G. Ott, J. Am. Chem. Soc., 87, 1785
/1965/.

- 33./ M.B. Gottikh, M.G. Ivanovskaya és Z.E. Shabarova,
Bioorg. Khim. 9, 1063 /1983/.
- 34./ F. Cramer és H. Schaller, Chem. Ber., 94, 1634 /1961/.
K.H. Scheit, Chem. Ber., 101, 1141 /1968/.
- 35./ A.F. Cook, M.J. Holmann és A.L. Nussbaum, J. Am. Chem. Soc., 91, 1522 /1969/.
- 36./ C.B. Reese és L. Yau, J. Chem. Soc. Chem. Commun.,
1050 /1978/.
- 37./ J. A.J. den Hartog, R. A. Wijnands, J.H. van Boom,
és R. Crea, J. Org. Chem., 46, 2242 /1981/.
- 38./ M. Ikehara, K. Oshie, A. Hasegawa és E. Ohtsuka, Nucl. Acid Res., 9, 2003 /1981/.
- 39./ I. Imai és P.F. Torrence, J. Org. Chem., 46, 4015 /1981/.
- 40./ S.S. Jones és C.B. Reese, J. Am. Chem. Soc. 101,
7399 /1979/.
- 40b/ H. Sawai, T. Shibata és M. Ohno, Tetrahedron Lett.,
4573 /1979/
H. Sawai, T. Shibata és M. Ohno, Tetrahedron, 37,
481 /1980/.
M. Ikehara, K. Oshie és E. Ohtsuka, Tetrahedron Lett.
3677 /1979/.
- 41./ Nucleic Acid Chemistry Part 2 /Ed.: L.B. Townsend and
R.S. Tipson/ J. Wiley, New York, 1978, p. 793, 827,
861, 963.
- 42./ B.G. Hughes, P.C. Srivastava, D.D. Muse és R.K. Robins,
Biochemistry, 22, 2116 /1983/.
- 43./ C.I. Hong és G.B. Chhedda, J. Med. Chem., 16, 956 /1973/.

- 44./ A.M. Marray és M.R. Atkinson, Biochemistry, 7, 4023 /1968/.
- 45./ P.A. Frey, Tetrahedron, 38, 1541 /1982/.
- 46./ D.W. Hutchinson, Phosphorus Chemistry Directal towards Biology /Ed.: W.J. Stec/ Pergamon Press 1980 p. 111.
- 47./ J. Tomasz, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 8, 557, /1981/.
- 48./ A. Simoncsits és J. Tomasz, Tetrahedron Lett. 3995 /1976/.
- 49./ J. Tomasz és A. Simoncsits, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 5, 503 /1978/.
- 50./ J. Tomasz, Nucleosides-Nucleotides, 2, 63 /1983/.
- 51./ S. Bottka és J. Tomasz, Tetrahedron, 35, 2909 /1979/.
- 52./ J.H. Kim és A. Rosowsky, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 6, 229 /1979/.
- 53./ I. Tazawa, S. Tazawa, I.L. Aldorfer és P.O.P. Ts'o, Biochemistry, 11, 4931 /1972/.
- 54./ W.H. Dawson, R.L. Cargill és R.B. Dunlap, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 4, 363 /1977/.
- 55./ L. Cunnigham, J. Am. Chem. Soc., 80, 2546 /1958/.
- 56./ R. Saffhill és J. Hall, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 8, 573 /1981/.
- 57./ E. Declerg és P.F. Torrence, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 5, 187, /1978/.
- 58./ J. Ludwig és J. Tomasz, Synthesis, 32 /1982/.
- 59./ D.G. Knorre, V.A. Kurbatov és V.V. Samukov, FEBS Lett. 70, 105 /1976/.
- 60./ M.R. Webb, Biochemistry, 19, 4744 /1980/.

- 61./ T. Glonek, R.A. Kleps és T.G. Myers, Science, 185,
352 /1974/.
- 62./ J. Ludwig, Acta Biochim. et Biophys. Acad. Sci. Hung.
16, 131 /1981/.
- 63./ W.E. Wehrli, D.L. M. Verheyden és J.G. Moffatt, J. Am.
Chem. Soc., 87, 2265 /1965/.
- 64./ F. Cramer és M. Winter, Chem. Ber., 94, 989 /1961/.
H. Brederock, R. Gomper, R. Klemm és H. Rempfer, Chem.
Ber., 92, 837 /1959/.
F. Cramer, S. Rittner, W. Reinhard és P. Desai, Chem.
Ber., 99, 2252 /1966/.
- 65./ G. Lowe, G. Tansley és P.M. Cullis, J. Chem. Soc. Chem.
Commun. 595 /1982/.
- 66./ T.R. Webb, Nucleosides-Nucleotides, 2, 291 /1983/.
- 67./ I.L. Ruth és Y.C. Cheng, Mol. Pharmacol, 20, 415 /1981/.
- 68./ A. Holy, J. Carbohydrates-Nucleosides-Nucleotides, 2,
63 /1975/.
- 69./ H. Köster, H. Blöcker, R. Frank, S. Geussenhainer, W.
Heidmann, W. Kaiser és D. Skrock, Liebigs Ann. Chem.
854 /1978/.
- 70./ M. Ikehara, S. Tanaka, T. Fukui és E. Ohtsuka, Nucl.
Acid Res. 3, 769 /1964/.
- 71./ R.H. Hall, Biochemistry, 3, 769 /1964/.,
- 72./ E. Ohtsuka, S. Tanaka és M. Ikehara, Chem. Pharm. Bull.,
25, 949 /1977/.
- O.G. Bartholomew és A.D. Broom, J. Chem. Soc. Chem.
Commun. 38 /1975/.

- E. Ohtsuka, T. Wakabayashi, S. Tanaka, T. Tanaka, K. Oshie, A. Hasegawa és M. Ikehara, Chem. Pharm. Bull., 29, 318 /1981/.
- 73./ R. Charubala, E. Uhlmann és W. Pfeleiderer, Liebigs Ann. Chem. 2392 /1981/.
- 74./ J.B. Chattopadhyaya és C.B. Reese, Tetrahedron Lett. 5059 /1979/.
- 75./ V.A. Efimov, A.A. Buryakova, S.V. Reverdatto, O.G. Chakmakheva, és Yu. A. Ovchinnikov, Nucl. Acid Res., 11, 8369 /1983/.
- V.A. Efimov, S.V. Reverdatto és O.G. Chakmakheva, Tetrahedron Lett., 23, 961 /1981/.
- 76./ J. Stawinski, T. Hozumi és S.A. Narang, Nucl. Acid Res., 4, 353 /1977/.
- 77./ E. Ohtsuka, K. Fujiyama és M. Ikehara, Nucl. Acid Res., 9, 3503 /1981/.
- 78./ Procedures in Nucleic Acid Research /Ed.: G.L. Cantoni and D.R. Davies/ Hasper and Row, New York /1967/ p. 46.
- 79./ L.A. Heppel, D.R. Harkness, R.J. Hilme, J. Biol. Chem., 237, 841 /1962/.
- 80./ Topics in Phosphorus Chemistry Vol. 7. /Ed.: E.J. Griffith and M. Grayson/ Wiley 1972. p. 182.
- 81./ A.A. Achrem, G. Zajceva, E.W. Kalinichenko és I.A. Mikhajlopulo, Bioorg. Khim., 2, 1325 /1976/
82. H.Eibl és W.E.M. Lands, Anal. Biochem., 30, 51 /1969/
- 83./ M. Smith és H.G. Khorana, Methods Enzymol., 6, 645 /1960/.